Бүгү чуртларның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 167 (9242) | Среда, 1973 чылдың июль 18 | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

СОВЕТ-ВЬЕТНАМ КАДЫ КЫЛГАН МЕДЕГЛЕЛ

СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Ле Зуанга болгаш ВАЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң чазааның Премьер-Министри Фам Ван Донгка баштаткан ВАЧП-ниң база ВДР чазааның төлөөлери Совет Эвилелиниге албан хуузунда аян-чорук кылып, 1973 чылдың июль 9-тан 16-га чедир чоруп турган.

Вьетнам төлөөлер ССРЭ-ге чоруп турган үезинде Москваның Лихачёв аттыг заводунга, Ленинградка аян-чорук кылып чораан, аңаа хоорайның төөгү талазы-биле тураскаалдыг черлерин көрүп танышкан, Ленинградтың чамдык үлепүр бүдүрүлгелеринге база чораан.

Москвага болгаш Ленинградка төлөөлерниң хиржилгези-биле митингилер болган, ук митингилер бузулбас совет-вьетнам найыралдың чайынианчак илереги болган. Акы-дуңма Вьетнамның төлөөлекчилерин Совет Эвилелиниге чон чер болганга изиг хүндүткел, өөрүшкүлүг хүлээп алган, ук хүлээп алышкын совет ажылчы чоннарның маадырлыг вьетнам улус-биле чайгылыш чок эп-сеткил каттыштырылгазының илереги болган.

ВАЧП ТК-ның Бирги секретары Ле Зуан, ВАЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң чазааның Премьер-Министри Фам Ван Донг болгаш ВАЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң чазааның Премьер-Министринің оралакчызы Ле Тхань Нги СЭКП ТК-ның Чигине секретары Л. И. Брежневби-биле, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный-биле, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин-биле, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри А. А. Гречко-биле, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев-биле ужуражып, чугаалашкан.

Ужуражыр, чугаалажырыңа кирипкеннер:

Совет талаадан—СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы Экономика харылзааларының күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чингиве секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министрининг оралакчызы Н. П. Фирюбин, ССРЭ-ниң ВДР-де элчини И. С. Щербаков.

Вьетнам таладан — ВАЧП ТК-ның кежигүнү, ВДР-ниң ССРЭ-де элчини Во Тхук Донг, ВДР-ниң министри, Күрүненің план комитединиң даргазының оралакчызы Нгуен Ван Кха, ВДР-ниң даштыкы херектер министрининг оралакчызы Нгуен Ко Тхать, ВДР-ниң национал камгалал министрининг оралакчызы, генерал-майор Чан Шам.

Чүректің ханыысындан найыралдыг болгаш эш хуузунда билчиишкиниг эрткен чугаалажыышкынар үезинде информация солчуушкуну болган; Совет Эвилели биле Вьетнам Демократтыг Республиканың аразында бүгү талаалыг дем каттыштырып ажылдаарын улам калбартырының, Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын күүседиринің айтыыларын болгаш делегейниң ийи талага сонуургаңчыг, чогуур өйү келген өске-даа айтыыларын чугаалашкан.

ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкуннуң чоруп турарын, беш чылдың шинтпирлиг, үшкү чылының соргуларын совет улустың күүседип, политиктиг болгаш күш-ажылчы кедүрлүүшкүнүг ажылдап турарын совет удуртукчулар вьетнам өөнүктерге дыннаткан.

Вьетнам төлөөлер совет улуска, улуг Ленинниң чуртунга, социализм биле коммунизмниң улуг үе-чадазын ажыткан, боттарының хосталгазы дээш демиселдің оруун улустарга айтып берген, кижи төрелгениң төөгүзүнде эң улуг революцияның—Октябрь революциязының Төрээн чуртунга вьетнам улустың эң изиг күүзелдиг өөрүп четтирген сагыш-сеткилин илергейлээн.

Вьетнам тала Совет күрүненің догуннан келген чылдарының дургузунда ооң чедип алган шылгараңгай чедиишкиннерин ханы магадаан сеткилин илергейлээн. Совет улус Октябрь революциязының чаалан алышкынарын алдарлыг камгалаан, фашистиг айыылдан кижи төрелгетенни камгалаан, кижи төрелгетен ниитилелиниң хөгжүлдезинге кол оорга болур күш боон турар социализмниң делегей системазының тургустунарынга, национал хамаарышпас чорук дээш бүгү делегей шимчээшкининиң күчүлүг көдүрүүшкүннүг болурунга дуза чедиргеи; экономика, культураны, эртем, техниканы хөгжүдериге көстүп көрбээн деңшилгени чедип алган, кижиниң чаагай чоруунга космосту чагырып алырының үе-чадазын эң баштай ажыткан. Ам Совет Эвилели амгы үениң чаа үлепүрүг, сайзырангай коллективтиг көдээ ажыл-агыйлыг, күчүлүг Чепсектиг Күштерлиг, мурнакчы эртем, культуралыг делегейниң улуг күрүнези боон турар. Күчүлүг Совет Эвилели социализм тургузарын эң баштай дооскаш, ам коммунизмче орукту база ажыдып изеп турар чурт боон турар.

Совет күрүне бодунуң тургустунган хүнүнден эгелээш, тайбыңны камгалап алырынга болгаш улустар аразынга найыралды быжыглаарынга улуг үлүг-хуулу киргеи. Совет Эвилели акы-дуңма социалистиг өске чурттар-биле кады империализмге удур, тайбын, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш демиселге бүгү делегейниң революстуг база деңшилгелиг күштерин быжыглаарынга идепхейлиг дуза чедирип турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ооң эш-ижи Л. И. Брежневке баштаткан Төп Комитединиң удуртулгазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тургусканы коммунистиг тургузуушкунуң кайгамчык улуг соргуларын күүседиринге совет улустуң чаа-чаа, улам улуг чедиишкиннерни чедип алырын вьетнам улус чүректің ханыысындан күзеп турар, ол чедиишкиннер социализмниң хөрээ дээш улустарның демиселинге сорук киирер үлегер-чижек болбушаан, делегейниң социалистиг системазын быжыглаарынга аажок улуг хемчээлдии-биле дуза чедирер.

Вьетнам удуртукчулар вьетнамда байдалды, чаа үе-чаданың соргуларын, Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын ылап күүседиринче угландыр ап турар хемчеглерин, Соңгу Вьетнамда улус ажыл-агыйын катап тургузуп турарын болгаш социализм тургузуушкунун дыннаткан.

Совет партия-чазак төлөөлери вьетнам улустуң маадырлыг чоруун, төрээн чуртун камгалап алыры дээш удурланыышкын дайынынга, ВДР-де социализм тургузуушкунунга ооң чедип алган алдарлыг тиилелгелерин магадааны илергейлээн. Акы-дуңма социалистиг чурттарның деткимче, дузаламчызын ажыглаан, вьетнам улус Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының удуртулгазы-биле тайбын, чаңгыс аай, хамаарышпас, демократтыг болгаш чечектелип турар Вьетнамны тургузарынга бүрүн чедиишкиниг болур деп бүзүрелдиин совет удуртукчулар илергейлээн.

Совет таланың демдеглээни болза, Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының удуртулгазы-биле вьетнам улустуң чедип алган тиилелгезин социализмниң амыдыралчы кайгамчык улуг күштүүнүң, империалистиг эжелекчи дайынга удур бодунуң чуртунга ээ болур эрге дээш демиселге өөдүр улуг маадырлыг, шыдамык болгаш эрес-шудургу болурунуң бүзүрелдиг херечилели деп, ук тала көрүп турар. Вьетнам улустуң национал кол эргелерин хүндүлээр деп айтыкан, Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыны катап тургузар дугайында Париж дугуржулгазы база бо чылдың июнь 13-те кады кылган дыннадыг Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның чайгылыш чок туруштуг чедиишкини, вьетнам улустуң өөдүр улуг маадырлыг чоруунуң түңнели, социалистиг чурттарның, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң, деңшилелиг бүгү кижи төрелгетенниң ниити тиилелгези боон турар.

Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң, Вьетнам Демократтыг Республиканың чазааның болгаш бүгү вьетнам улустуң өөмүнээзинден вьетнам партия-чазак төлөөлери хүндүлүг Президент Хо Ши Минниң чагын күүсеп пишаан, вьетнам улустуң бодунуң хамаарышпас чоруун, хосталгазын камгалаарының хөрээнге болгаш социалиам тургузарынга чедип алган төөгүлүг тиилелгезинге чугула үлүг-хуулу киирген, политиктиг, дипломаттыг база дайын фронтуларынга улуг, үнелиг болгаш дээштиг дузаламчы, деткимчини вьетнам улуска көргүскени дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, Совет чазакка, бүгү совет улуска үречтің ханыызындан хүндүткелдиин илергейлээн.

Вьетнам тала ВДР-ниң чазааның болгаш МВР-ниң Революстуг түр чазааның Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын бүрүн хүндүлүүрин база хажык чок күүседирин барымдаалаан чайгылыш чок туруштуун бадыткаан болгаш АКШ биле сайгон администрациязының база шак ындыг туруштуг болган турарын негээн.

Париж дугуржулгазын күүседиринче, Вьетнамга тайбыңны камгалаарынче, Соңгу Вьетнамга социализмни тургузарынче, Мурнуу Вьетнамны тайбынын, хамаарышпас чорукту, демократияның база нейтралитеттің болгаш чуртту тайбың каттыштырарынче бурунгаарлаарының оруу-биле хөгжүдериңче углаган ВДР-ниң, МВР-ниң Революстуг түр чазааның политиказын Совет Эвилели чайгылыш чок деткип турар.

Мурнуу-вьетнам чоннуң күүзел-бодалдарының ёзулуг кара чаңгыс илергейлекчилери боон турар Мурнуу Вьетнамны хосталгаының национал фронтузу-биле болгаш МВР-ниң Революстуг түр чазаа-биле найыралдыг харылзааларны Совет Эвилели бүгү хемчеглер-биле калбартыр.

Лаоска тайбынны катап тургузар, национал чөпшээрежилгени чедип алыр дугайында дугуржулганы боттарының бүрүн деткип турарын талалар илергейлээн болгаш ол дугуржулганы амыдыралга ылап, бүрүн боттандырары лаос улустуң чуртун хостуг база хамаржылга чок хөгжүдер бүрүн эргезин хандырар деп санаан.

Совет болгаш вьетнам төлөөлер Камбоджаның патриотчу, боттарының чуртунуң хостуг болгаш хамаржылга чок турар эргезин чедиишкиниг камгалап турар күштери-биле чаңгыс эп-сеткилдиин демдеглээн.

Делегейге күштерниң чаа деңзигүүрлүг апарганы, социалистиг күрүнелериң политиктиг, экономика болгаш шериг күүзүнүң үлгатканы, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң быжыкканы, ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкининиң көдүрлүүшкүнү тайбыңның база социал деңшилгенің хөрээнің улам тиилелгелериг болурунун боттуг белеткелдерин тургузуп берип турар деп, совет болгаш вьетнам удуртукчулар санаан. Империалистиг эжелекчи дайынга удур демиселге вьетнам улустуң тиилелгези Париж дугуржулгазынга ат салдынганындан тодаргай илереп көзүлген, ук тиилелге Азиядa болгаш бүгү делегейге айыыл чок чорукту, тайбыңны быжыглаарынга чугула рольдуг боон турар.

ВАЧП болгаш ВДР-ниң чазаа СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин ёзугаар тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче, В. И. Ленинниң төлевилеп айытканы ёзугаар ниитилеп тургузуглуг күрүнелериң аразынга тайбың кожахелбөө догуннаарының принциптерин боттандырарынче, хамаарышпас чорук, хосталга болгаш социал деңшилге дээш демисежин турар улустарны идепкейлиг деткиринче угланган Совет Эвилелиниң ажыл-чорудулгазын деткип турар.

ССРЭ-ниң, ПУР-нуң болгаш ГДР-ниң ГФР-биле ат салганы чогуур документилерде илереттингеи, ам Европада догуннан турар күрүне кызыгаарларынга, ооң иштинде Герман Демократтыг Республика биле Германия Федеративиг Республиканың кызыгаарынга дээш болбас чурумну улустар аразының эргезинге дүүштүр бүрүнү-биле хүлээп көөрү Европага база бүгү делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту камгалаарының хөрээнге бүрүнгаарлаарының кончуг чугула базымы болур деп, ийи тала санаан.

Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтыыларын чугаалажыр талазы-биле бодунуң ажылын эгелээн ниити-европа чөвүлел хуралы фашизмге удур делегей дайынының түңнелдерин быжыглаар база ол динке тайбыны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга таарымчалыг үндезиннерни немей тургузуп бээр соргулалыг деп ийи тала санаан.

Азияның, Африканың болгаш Латий Американың улустарының империализмге, колониализмге болгаш неоколониализмге удур база хамаарышпас, хостуг чорук, демократия, социал деңшилге дээш демиселин совет болгаш вьетнам делегация шинтпирлиг-биле деткип турар.

Ийи таланың бодап турары-биле адырга, амгы үениң байдалында социалистиг чурттар аразынга сырый каттыжышкынны болгаш кады ажылдажылганы бүгү хемчег-биле быжыглаары, социалистиг система-биле национал хосталга дээш туржуп турар күштерниң эвилелин быжыглаары, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилээш, коммунистиг шимчээшкинин улам сырый каттыштырары онза чугула ужур-дузалыг. Амгы үениң тайбыңче түткулдуг бүгү-ле антиимпериалистиг күштерин сырый каттыштырарының хөрээнге боттарының салыышкынын улам улгаттырары СЭКП биле ВАП медеглеп турар.

III.

Совет болгаш вьетнам партия-чазак төлөөлери ССРЭ биле ВДР-ниң аразында харылзааларны бүгү талазы-биле чугаалажып көргеш, эң чугула бүгү үүлдер—политиктиг экономиктиг, идеологтуг харылзаалар, а ол ышкаш камгалал-даа талазы-биле совет-вьетнам найыралдың база акы-дуңма кады ажылдажылганы соксаал чокка үре-түңнелдиг хөгжүлдезин улуг сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар. Совет Эвилели-биле ВДР-ниң аразынга бүгү үүлдер талазы-биле харылзааларны улам хөгжүдериңе чоокку болгаш келир үеде соргуларын ийи тала база чугаалажып көргеи.

Ийи тала мынчаар дугурушкан:

—СЭКП биле ВАЧП аразынга акы-дуңма харылзааларны үүл-бүрү деңнелдерге калбартырын, ийи талага сонуургалдыг айтыыларын дугайында консультацияларны база сааал-оналл солчуушкунун кылырын;

— экономика, эртем болгаш техника талазы-биле вьетнам национал кадрларны белеткевишаан, ВДР-ниң социалистиг экономиказын катап тургузар база улам хөгжүдер, вьетнам улустуң материалдыг чаагай чоруун көдүрер соргуларга-биле ийи чурт аразынга экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылганы улам ханыладырынга идиг кылырын;

— ийи чурттуң эртем болгаш культура албан черлериниң аразынга, ол ышкаш хөй-ниити организацияларының-даа аразынга харылзааларны калбартырынга идиг бээр, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң дуржулгазы-биле солчуруп дугуржуп турар.

ВДР-ниң партия-чазак төлөөлериниң Совет Эвилелиниге ийи-чоруунуң үезинде улус ажыл-агыйын катап тургузарынга болгаш хөгжүдериңе Вьетнам Демократтыг Республикага Совет Эвилелиниң көргүзер дузаламчызының дуга-

(Уланчызы 3-кү арында).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының алдыгы сессиязы бодунуң ажылын июльдуң 17-де Кремльдің Улуг ордузунга эгелээн. Эртенгиниң 10 шакта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының хуралдаар залында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединиң хуралы ажыттынган. Эштер: **А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, Б. Н. Пономарев, Д. Ф. Устинов** оларны депутаттар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Сессиялар аразында мөчээн депутаттар Д. А. Белягурин, Б. Н. Гришин, И. С. Конев, А. Н. Туполев оларның турааскаалын бут кырынга турун ёзулаарын даргалакчы — Национаддар Совединиң даргазы депутат **Я. С. Насриддинова** саналдаан.

Ооң соонда чаа сонгуткан депутаттарның бүрүн эргезин хынаанының дугайында Мандат комиссиязының даргазының илеткелин дыңнаан.

Депутаттар сессияның дараазында хүн айтырыын бир үн-биле бадылаан:

1. ССРЭ-де улус өөредилгезиниң байдалының дугайы болгаш ниити орту-мак, профессионал-техниктиг, тускай ортумак болгаш дээди өөредилгени улам ынай сайзырангайжыдарының талазы-биле хемчеглериң дугайы.

2. ССР Эвилелиниң улус өөредилгезиниң дугайында хоойлужудулгазының Үндезиннериниң төлевилелиниң дугайы.

3. Күрүненің нотариадының дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунун төлевилелиниң дугайы.

4. ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайы.

Сессияның ажылының чурумун база бадылаан.

Июльдун 17-де Москвада Кремльдің Улуг ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының хуралдаар залынга Дээди Совединиң хуралы ажыттынган.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев** оларны депутаттар динмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Сессиялар аразында мөчээн депутаттар П. Н. Лукьяненко, И. Г. Петровский, М. А. Посмитный, А. А. Сизов, С. Б. Тока, А. Д. Филатов оларның турааскаалын бут кырынга тургулап келген, ёзулаарын даргалакчы—Эвилелдиң Совединиң даргазы **А. П. Щитиков** саналдаан.

Ооң соонда чаа сонгуттурган депутаттарның бүрүн эргезин хынаанының дугайында мандат комиссиязының даргазының илеткелин дыңнаан.

Депутаттар сессияның дараазында хүн айтырыын бир үн-биле бадылаан:

1. ССРЭ-де улус өөредилгезиниң байдалының дугайы болгаш ниити орту-мак, профессионал-техниктиг, тускай ортумак болгаш дээди өөредилгени улам ынай сайзырангайжыдарының талазы-биле хемчеглериң дугайы.

2. ССР Эвилелиниң улус өөредилгезиниң дугайында хоойлужудулгазының Үндезиннериниң төлевилелиниң дугайы.

3. Күрүненің нотариадының дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунун төлевилелиниң дугайы.

4. ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайы.

Сессияның ажылының чурумун база бадылаан.

Июль 17-де хүндүскүүн 12 шакта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кремльдің Улуг ордузунда хуралдаар залынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының алдыгы сессиязынга Эвилелдің Соведи-биле Национаддар Совединиң катыышкан хуралы эгелээн.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Д. В. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев** оларны депутаттар болгаш аалчылар бут кырынга туруп алгаш, динмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединиң даргазы депутат Я. С. Насриддинова ийи палатаның катыышкан хуралын ажыткан.

«Чуртка улус өөредилгезиниң байдалының болгаш ону улам ынай сайзырангайжыдарының талазы-биле хемчеглер дугайында база ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларының улус өөредилгезиниң дугайында хоойлужудулга Үндезиннериниң төлевилелиниң дугайында» илеткелди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы депутат **К. Т. Мазуров** кылган.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

Июльдуң 16-да Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болган. Хуралды Н. В. Подгорный даргалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының июль 17-де ажыттынар алдыгы сессиязының хүн айтырыының болгаш ооң ажылының чурумунуң дугайында айтыыларны Президиумга чугаалажып көргеи. Улус өөредилгезин болбаазырангайжыдарынга идиги боорнинг болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң хөрээнге бараан болурунуң ол хоойлу төлевилелиниң мооң мурнунда Президиумуң шинтпирин ёзугаар бо чылдың апрельде топ болган республика солунарынга хөй-ниити чугаалажып көөрү-биле парлаан турганы билдингир болгай. Ооң-биле кады ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязының соонда хүлээп алдынган, Президиумуңуң бадылаан ужурлуг Чарлыктарын Дээди Совединиң Палаталарының улус өөредилгези, эртем болгаш культура талазы-биле комиссияларынга, хоойлулар саналдаарының комиссиязынга болгаш аныяктар хөрээнің өөредилгезиниң дугайында ССР Эвилелиниң болгаш авилелдешкен республикаларының хоойлужудулгазының Үндезиннериниң төлевилелиниң дугайында айтыыны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуң ужурлаан. Ол ажылдарны Президиумуң шинтпирлиг-биле дамчыдып берген турган.

Үндезиннериң парлаан чарлаттынган төлевилели хөй-ниити улуг сеткил ханыышкыны-биле уткаан, ажылчы чоннарның халбак сонуургалын ол хайныктырган болгаш опу хөй черлерге чугаалажып көргеи. Төлевилелди чугаалажып көөрүге өөредилге, албан черлериниң болгаш бүдүрүлгелериниң коллективтери, хөй-ниити организациялары, Советтериниң депутаттары болгаш хөй хамаатылар киришпкилээн.

Хөй-ниитиниң саналдарынга үндезилээш, комиссиялар Үнделиннериниң төлевилелиниң талазы-биле, түңнелди болгаш төлевилелге чамдык эдилгелериң база чазалгаларны киргилээн дээр дугайында улус өөредилгезиниң, эртемниң болгаш культураның талазы-биле комиссияларының даргалары Э. Восстун болгаш П. Н. Федосеевтаң дыңнадыгларын Президиум хүлээп алган. Ол ажылдарның үезинде эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериңден, ССРЭ-ниң министерстволарындан болгаш ведомстволарындан, эртем-шинчилел албан черлериңден киргеи саналдарны болгаш сүмелерни база барымдаалап көргүлээн.

Күрүненің нотариадының дугайында хоойлу төлевилелиниң дугайында айтыыны база чугаалажып көргеи, ол төлевилелди ССРЭ-ниң чазаа ажылдай кылган болгаш Палаталарның хоойлулар саналдаар комиссияларынга чугаалажып көөрү-биле ада Президиумдан шилчидип берген турган. Комиссиялар даргалары И. В. Капитонов болгаш И. Г. Кэбин оларның ССРЭ-ниң Юстиция министерствозунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди судунуң киржилгези-биле хоойлу төлевилелиңге холбаштыр киргеи саналдарны болгаш сүмелерни комиссиялар чугаалажып көргеи болгаш төлевилелге эргежок чугула немелдерни база эдилгелерни саналдап турар түңнел саналды комиссия белеткээн дээр дугайында дыңнадыгларын Президиум хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, Эвилелдің Совединиң Даргазы А. П. Щитиков, Национаддар Совединиң Даргазы Я. С. Насриддинова, ССРЭ-ниң министрлери В. П. Елютин, М. А. Прокофьев, В. И. Теребилов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы А. А. Булгаков, ССРЭ-ниң Дээди судунуң Даргазы Л. М. Смирнов, ССРЭ-ниң Чингине прокурору Р. А. Руденко олар Президиумуңа хуралынга киришкилээн.

(СЭТА).

МАЛГА ХӨЙ ЧЕМ ДЭЭШ

Массалыг эгелээн

Бай-Тайга районунуң «Мурнакчы» колхозунуң малчыннары мал чеминиң белеткелиг организастыг эгелээн. Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында колхозтуң малчыннары 500 тонна сигенни, 800 тонна көк-суланы, 1300 тонна силосту болгаш ооң-даа өске мал чемни белеткээр хүлээлгелиг. Ону чогуур хуусаазында белеткеп алыр дээш ажылды сигенчилер калбарткан.

Колхозтуң механизаторлары сиген кезер, бөлер, сараттаар техниканың септелгезин өй-шаанда дооскан. Амгы үеде 12 кижи киржикчилиг аныяктар звенозу Чинге-Каът деп черде сигенни кезип эгелээн.

Баштайгы хүннерде коммунист Павуу Чамзыга удурткан комсомолчу-аныяктар звенозу демниг болгаш организастыг чоруун көргүзүп, бо хүнге чедир 16 тонна сигенни белеткээн.

«Мурнакчы» колхозтуң баштаар чери, ында партия организациязы социалистиг чарышты сигенчилер аразынга дээштиг организастап, ооң негелделерин ажылдап кылган. Сиген белеткелинге он хонуктуң дургузунда тиилекчи болган звенога 40 рубльлин, ийиги, үшкү черлерни алган звеноларга—30 болгаш 20 рубльдин акша шаңналын тыпсыр деп шинтпирлээн.

С. КАРА-САЛ.

Бай-Тайга район.

Бүрүн механизастаан

Каа-Хем районунуң «Октябрь 14 чылы» колхозта бо хүннерде ниитиниң малынга чем белеткели шалыкын чоруп турар. Сигенчилер ам люцерна кезиишкиниг чорудун, аңаа хереглеттинер техниканы бүрүнү-биле четчелээн.

Колхозтуң сигенчилер аразында калбарган социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда Антон Мельниковтуң удуртканы механизастаттынган бригаданың трактористери чоруп турар. Ында 12 трактор болгаш сиген кезилдезиниң үезинде хереглээр бүгү техника бар. Бригадада сигенни кестиринден эгелээш, ону сараттаарынга чедир, бүгү ажылды бүрүнү-биле механизастаан. Ооң ачызында ол бригаданың ажыл-ишчилери хүн планын доктаамал бүдүн чартын катап ажыр күүседип турар.

(БИСТИҢ КОРР.).

150–160 хуу

Улуг-Хем районунуң «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының ажыл-ишчилери бо чылын 1500 тонна мал чеми белеткээр хүлээлгелиг. Салбырның сигенчилери бо хүннерге чедир 800 гектар черниң чайгаар үнген, хөй болгаш чаңгыс чылдыг сигенни кескеш, ооң 40 тонназын сараттаан. Ооң эңгыда ында 30 ажыр тонна будук-бүрүү белеткээн.

Трактористер Кара-оол Кенден, Сергей Кечилек, хол-биле сиген кезикчилери Юрий Кожага, Шаравин Монгуш, Юрий Чанчын олар хүн бүрүнүң эзлчег нормазын 150—160 хуу күүседип турган, сигенчилер аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

БАШТАЙГЫ САРААТТАР

Өвүр районунуң «Торгалыг» совхозунуң ажыл-ишчилери бо чылын 1300 тонна сигенни белеткеп алыр хүлээлгелиг. Совхоз сиген ажаалдазынга киржир техниканы ам бүрүн сеттеп дооскан. Аңаа ажылдаар бригадаларны, звеноларны, кижилерни четчелээн.

Совхозтуң дирекция чери, партия комитеди сигенчилер ортузунга социалистиг чарыштың болгаш агитас-масалыг ажылдың негелделерин ажылдап кылган. Бо хүннерде «Торгалыг» совхозтуң сиген шөлдеринде баштайгы сараттарны тургускан.

В. ОЧУР-ООЛ.

ТАРААА ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНГА БЕЛЕН

Курск областың тараа хүлээп алыр черлери чаа дүжүт тараазын уткуурунга белен. Сайгарар бүгү тарааны мооң мурнундаазындан бүдүн чартын катап шалыпкын болбаазырадып, дүжүрер. Элеваторларга болгаш тараа хүлээп алыр черлерге чүдүрген тараа дүжүрер шөлдер, күчүлүг деңзилер болгаш кургадылга черлери ажылдаар.

ЧУРУНТА: Суджанск элеваторунда тараа кургадыр чаа будурүлге чери.

О. СИЗОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ҮЕНИ МУРНАП

ЧОРУП ОРАРЛАР

«Тыва тудуг» трестиң бажың таваа кылыр тудуг эргелелиниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги чартыының планныг онаалдазын ажыр күүседтен.

Социалистиг чарышты бригадалар, тус-тус кижилер аразында дээштиг болгаш эки организастаанының түңнелинде эргелелдің ажылчыннары эрткен алды айларда керээ ёзугаар 848 муң рубльдің ажылын кылып чорудар хүлээлгезин 1164 муң рубль чедирип, планын 137,2 хуу чедирген. Эргелел бодунуң күжү-биле кылыр хүлээлгезин база ыракта ажыр күүседтен. Күш-ажылдың будүрүкчүлүү эрткен чылдың бо үезин-биле дениээрге 10 ажыг хуу өскен.

Ол бүгү күш-ажылчы чеднишкинни бажың таваа кылыр тудуг эргелелиниң коллективи социалистиг чарышты дээштиг организастап, ооң түңнелин ай санында үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап, мактап турган чедип алган. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн өстүрериге холушкак мергежилдиг тудугжуларны хөйү-биле белеткээни улуг идигни берген. Бир эвес 1972 чылдың бо үезинге чедир коллективке 75 холушкак мергежилдиг тудугжуларны белеткеп үндүрген болза, бо чылдың ол-ла үезинде 115 янзы-бүрү мергежилдиг тудугжуларны белеткээн.

Эргелелдің бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда Иван Егорович Пыжьянов-тун удуртканы тудугжуларның комплекстиг бригадазы чоруп, эрткен алды айларда 72 муң рубльдің тудуг ажылдары кылыр хүлээлгезин 128,9 муң рубльге күүседтен.

Амгы үеде ол бригаданың ажылчыннары үени мурнап, сентябрь айның үлүүнге кириштир ажылдап турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: үени мурнаан тудугжуларның бригадири И. Е. Пыжьянов ажыл үезинде (үстүнде): бажың таваа кылыр тудуг эргелелиниң эки ажылдыг каңнакчызы А. П. Васильев (адаанда). Авторнуң фотолары.

КОММУНИСТЕР МУРНУКУ ОДУРУГДА

Кызылдың будүрүлгелери беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги чартыының түңнелдерин үндүргеш, моон соңгаргы сорулгаларны айтып турар. Кызылда «Трансельхозтехниканың» автотранспорт будүрүлгезиниң коллективи улус ажыл-агый чүүктерин сөөргүрүнүң планын күүседир талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алган. Чижээ, коллективтиң чолаачылары 31 мүн тонна чүүктү сөөртүп тургаш, ону 53,5 мүн тонна чедирген. Пландан ажыр 22,5 мүн тоннаны сөөрткен болгаш ону ниитизи-биле 172,5 хуу күүсеткен. Тонна -километр талазы-биле чартык чыл онаалдазы 100 хуу күүсеттинген.

Коллектив ындыг бедик көргүзүглерни чедип алырында ында парторганизацияның организакчы ажылы, авангардчы ролю дээштиг салдарны чедирген. Хамыктың мрунунда мында партия организациязы коммунистерни будүрүлгениң харысалгалыг участоктарынга таарыштыр тургускаш, олардан негелдени күштелдирген. Ында учётта турар 31 коммунистиң 75 хуузу шуут-ла материалдыг будүрүлгеде хаара туттунган, чолаачылап, слесарьлап база инженерлеп ажылдап турарлар.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы хүннеринден эгелээш коммунистер күш-ажылга бедик идешкейин, шудургу чоруун, үлегер-чижээн көргүзүп эгелээн. Олар бедиткен хүлээлгени ап, эвээш чарыгдалды, акша-хөренгини үндүрүп тургаш, бедик көргүзүглерни чедип алырынче, коммунистиг ёзу-биле шалыпчы ажылдаарынче коллективти кыйгырып турганнар. Коммунистер, ылангыя чолаачылар соглаан сөзүн быжыы-биле эзлеп турарын бо чылдың баштайгы чартыының ажылының түңнелдери көргүскен. Оларның аразында план күүсетпейн турар чангыс-даа кижи чок.

СЭКП-ниң XXIV съездизинге партия ТК-ның Отчет илеткелинде эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде мындыг сөстерин бо будүрүлгениң коммунистери эки билир: «Бир эвес сен коммунист болзуңза, сээн хүлээлген бергелериң мурнунга торулбас, хожудангай сагыш-сеткилге алыспас, а партияның медерелдиг болгаш идепкейлиг дайынчызы болур ужурлуг сен». Будүрүлгениң коллективинде коммунистер барык шуптузу партия кежигүнүнүң бедик адын бүзүрелеп ажылдап турарлар.

Чолаачы коммунистер бергелерге торлуш дивейн, ырак-узак берге оруктарга амыр-дыжын бодавайн чоруп тургаш, боттарының планнарын база хүлээлгелерин ажыр күүседип келгеннер. Кайы хире бедик көдүрлүүшкүннүг, канчаар ажылдап турарының дугайын оларның чамдыктары мынчаар чугаалап турар.

Чолаачы **Г. А. Рябчевских:** —Бригадавыска бердинген онаалданы алдарлыы-биле күүсеткен бис. Ажыл-херектиң болгаш баштайгы саналгаларның көргүскени-биле алырга, мен бодум болгаш бистиң бүгү бригадавыс чыл планын 10 айларда күүседип болур. Бригаданың кежигүн бүрүзү Абаканче бир удаа чоруур хире кывар-чаар үүлүү камнап алыр аргалыг.

Коммунист чолаачы **И. М. Демин:** — Херек апарганда кандыг-даа үеде орукка чоруур апаар, чамдыкта дыштаныр хүннерде безин бодунуң машиназын ырак орукка чоруурунга белеткээр ужур туруп кээр болгай. Чүге дизе ажылдың чедиишкини машинаның техниктиг байдалындан улуу-биле хамааржыр. Бисте партия кежигүнү чолаачылар күш-ажылга эрес-шудургу чоруун көргүзүп, мурнакчылар болуп турары ооруңчуг».

— Бистер коммунистер болганывыста кажан-даа ниити ажыл-херектиң дугайын, ылангыя бригада база колонна, будүрүлге черинин план күүседлезинин дугайын бодаар апаар бис — деп, эш Л. А. Лиссин чугаалап турар. Ол болза ында кижи бүрүзүнүң деп-дески ажылындан бүрүн хамааржыр.

Бо дээрге ажыл-хереки коммунистернің харыысалгалыы-биле көрүп, оларның бедик идейлиин бадыткап турар-дыр. Чүүк сөөртүрүнүң алды айлар планын он үш коммунист дыка ажыр күүседип, шак-үени оранчок мурнап турар. Чижээ, чолаачылар Л. А. Лиссин, А. Неумывальченко, А. И. Сидоров планын 151—182 хуу чедир күүседип, бо чылдың август айның күселинде ажылдап турар. Эштер Г. А. Рябчевских, В. Т. Сорокин олар ам сентябрьнің планын күүседипкен, А. В. Казанцев, А. М. Казанцев, М. С. Оспиов, В. А. Жаворонков. И. М. Демин олар октябрь айның планын күүседип турар. Эш В. Б. Михеев амгы үеде ноябрьның планын, а чолаачылар И. И. Шожин, П. И. Благодатных бо чылдың планныг онаалдаларын күүседир чоокшулай берген.

Ынчалзажок бир эвес автобудүрүлгениң дирекция чери, партия организациязы бар курлавырларны болгаш машина бүрүзүн ажыктыг кылдыр ажыглаар талазы-биле дээштиг хемчегленери алган болза, будүрүлгечи көргүзүглер оондаа бедик болур ийик. Ылангыя дыка ур үеде инженер-техниктиг ажылдың деп-дески болуруп чедип ап шыдаваан. Бо чугула участокту В. И. Медведев удуртып турар. Ылангыя автомашиналарның техниктиг хандырылгазы багай, чамдык машиналарны септээринге, орукка белеткээринге хөй үе-шактыг эрттирип, оларның чамдыктары ажыл чок аная турар чоруу план күүселдезинге багай салдарны чедирип турар. Ол ышкаш кожулгаларны база багай ажыглап турар.

Будүрүлгеде хоочун, дуржулгалыг чолаачылар колдуунда эки ажылдап турар, ынчалзажок мында аныяктар дугайында кичээнгей кошкак. Бо будүрүлгеде күш-ажылдың сагылга-чурумунун деннели ам-даа чавыс. Арагалаар, ажыл шагы үзер чоруктар узуткаттынмаан. Шак-үени ажыктыг кылдыр ажыглавайн турар фактылар септекчи ажылчыннарның ортузунда бар. Кылдынган сайгарылгадан ап көөрге, оларның чамдыктары хүнде 8 шактың орнунга 3-4 шак хире ажылдап турар.

Бо үстүнде чамдык айтырыгларже ында партия организациязы доктаамал сагыш салып, ажылчыннар ортузунга организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды улам күштелдирер ужурлуг. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг сорулгаларын чеднишкиниг күүседир дээш коллективтиң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин баштап, бүгү ажыл-хереки билдилиг башкарары — ында партия организациязының, коммунист будүрүнүң чугула сорулгазы болур.

А. САҒАЛАКОВ,
СЭКП Кызыл хоорайының инструктору.

СЕМИРТИЛГЕЖЕ — КИЧЭЭНГЕЙ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг Партиязының XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар база Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының негелделерин чеднишкиниг күүседир дээш Чоон-Хемчик районуң колхоз, совхозтарының ажылчылери, республиканың өске районнарының ажылчы чону-биле бир дөмей, эрес-соруктуг ажылдап, чартык ылда күрүне мурнунга хүлээлгелерин багай эвес күүседтеп. Чартык чылда район күрүнете сүт садарының планын 118,8, эштеи — 105,4 болгаш дүктү—140,5 хуу күүсеткен. Күрүнеге сүт, эт болгаш дүк садарының планнарын чеднишкиниг күүседир херекке боттарының үлүг-хуузун киирип, багай эвес ажылдаан колхозтарны болгаш совхозтарны адап болур. Чижээ, «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Чыраа-Бажы», «Сут-Хөл» совхозтар болгаш «Октябрь 30 чылы», «Искра» колхозтар багай эвес түңнелдерлиг болуп, чартык чылда күрүнеге эт, сүт, дүк садарының планнарын ажыр күүседткенер. Ылангыя «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы (эргелекчизи эш Куулар Күдер-оол) сүттү будүрериниң талазы-биле районнуң бүгү сүт-бараан фермаларын мурнап турар. Ук ферма чартык чылда сүт будүрүлгезин эрткен чылдың бо үезинде турган деннелиндеп 90 ажыг хуу ажыргаан.

Четпестер база бар. Чартык чылдың ийиги кварталында күрүнеге эт садарының графигин райкүүскомдан бадылап каан турбуже, ону шупту ажыл-агыйлар үскен. Оон ужурунда районнуң колхоз, совхозтары ийиги кварталдың сөөлгү арткан хонуктарында 500 ажыг тонна эзти дүвү-далаш-биле дужаар ужурга таварышкан. Бо чүү көргүзүп турарыл дээрге, колхоз, совхозтарның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери күрүнеге эзтке дужаар бода болгаш шээр малды баш буруңгаар тускайлап үзүп албааны ол-дур.

Эзтке дужаар малдарны баш буруңгаар тускайлап үскеп, азыралга тургузып, семиртпейн турарындан арган малды күрүнеге садар чоруктар ховар эвес. Оон ужуундан ажыл-агыйларның дужааган малының дириг деңзиан куду болгаш күрүнеге эзт саткаш, оон алыр акша орулгазы шоолуг эвес болуп турар. Ындыг ажыл-агыйларга «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр» совхозтарны хамаарыштырып болур. Ол совхозтарның кол зоотехниктери Өнер-оол. Идамчан олар малды семирти азыраар ажылче кошкак кичээнгей салып турарлар. «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр» совхозтарның эзтке дужааган бода болгаш шээр малының хөй вуруузу ортумактан куду күштүг болган. Үстүнде ады үнген зоотехниктер боттарының четпес ажылын агартырын ораладажып турарлар. Чижээ, бо чылдың июнь айның сөөлгү хүннеринде мал дужаап тургаш, «бистиң арган малывысты семис күштүг кылдыр хүлээп алыңар» деп, олар маргыжып, хөй үе-шактыг эрттирип, өске ажыл-агыйлардан келген малды хүлээп алырынга шаптык кадып турганнар.

Костүп турган арган малды семис кылдыр хүлээп алыр чоруктар-биле канчап-даа эптешпес херек. Колхоз, совхозтар болгаш тус-тус хамаатылар күрүнеге семис, эки шынарлыг эзтти дужаар хүлээлгелиг. Мал хүлээп алыр пунктуларның ажылдакчыларын арган малды семис кылдыр хүлээп алырынче албадап болбас. Ол ышкаш мал хүлээп алыр пунктуларның ажылдакчылары ажыл-агый-

КЫРГЫКЧЫЛАР КОНКУРУЗУ

Россия Федерациязының хөй фермаларында чүс мун хире кыргыкчы ажылдап турар. Оларның аразында хойну ийи-ле минутада кыргый тыртып каар мергежилдиг чүс-чүс мастерлер бар. Республиканың чогум эн мергежилдиг хөй кыргыкчызы кымыл?

Ону Бүгү-россия конкурузу тодарадып көргүзер. Ол конкурс Барнаулга улус ажыл-агыйының край делгелгезинин девискээринге июль 17-ден 21-ге чедир болур.

— Россия Федерациязының областларында, крайларында болгаш автономнуг республикаларында шилип алышкын маргылдаалары доозулган. Ол маргылдааларга тиилээн, дүрген хөй кыргыырының 109 мастери мергежилдиин көргүзер дээш Барнаулга чыгыр — деп, РСФСР-ниң Кадаа ажыл-агый министерствозунуң мал ажылының кол эргелелиниң кол зоотехниги И. Д. Хромов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

— Чарышты ийи эзлчеглиг эрттирер. Шүүлде маргылдаага эн эки чаэрби кыргыкчы киржир. Эр болгаш хереэжен кыргыкчылардан кымның чемпион болуру оон билдинер.

Маргылдаанын негелделери беден эвес: бир кижи он хойну кыргыыр. Бир хойну кыргыыр үези кызыгаарлыг — ийи чартык минутадан ашпас. Кыргылданын шынарынга хамаарыштыр салыр негелделер бедик (ону үш көргүзүг-биле тодарадыр).

Конкурска тиилээннер «Алдын дүк» медаль-биле болгаш ССРЭ-ниң үлүс ажыл-агыйының чеднишкиннериниң делгелгезинин медальдары-биле, өске-даа үүлдер-биле шаңнадыр. (СЭТА-ның корр.).

КҮҮСЕДИП ШЫДААН

«Тыва кодээ тудуг» трестиң тудугжулары 1973 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин албан күүседир сорулга салгаш, шиитпирлиг чылдың бирги чартыының күш-ажылчы программазын күүседип шыдаашкан. Тудут-монтаж ажылдары кылырының ниити планы 101 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың алды айларыныы-биле дениээрге, ол 6 хуу өөлүдөлиг болган. № 62 мехколоннадан аңгыда трестиң бүгү адырлары чартык чылдың будүрүлге планнарын ажыр күүсеткилээн.

Бо үениң дургузунда 14 мун дөрбелчин метр хемчээлдиг чурталга шөлүн Тываның кодээ тудугжулары ажыглалга киргеннер. Эрткен чылдың бо үези-биле деннеи алырга 1614 дөрбелчин метр хөй чурталга шөлүн ажыглалга киргген.

Каа-Хемде 958 дугаарлыг мехколонна чартык чыл планын 107,4 хуу күүсеткеш, эрткен чылдыындан 15,5 хуу өөлүдени берген.

Улуг-Хем районда № 586 мехколонна алды айларның планын 105,8 хуу, Бии-Хемниң 957 дугаарлыг тудуг колоннаны — 100 хуу күүсеткен. Тываның тудугжулары мал кажааларын дүрген тударынче сагыш салып, 4800 баш шээр мал кирер 10 кажааны чыл дургузунда ажыглалга киирер тургаш, 3250 баш мал кирер 8 кажааны тудуп, ажыглалда киирген. Трестиң тудугжулары Туранның тудут ыяжы белеткээр пунктузунуң чыый салып тудар кылдыр белеткээн кажаа ыяжы-биле кажаалар тудар арганы калбаа-биле ажыглап тургаш, республикага мал кажаалары тударының планын өөрү күүседиптер аргалыг апарган. Ол арганы ажыглап эгелээш, трестиң тудуг ажылчыннары СССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта 300 баш быыааның, Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозта 200 баш инектиң кажааларын хуусаа бетинде дужаап берген.

Ол ышкаш Ак-Турутда 200 олуттуг клубту, Бай-Тайганың Тээлиде 25 орунлуг ийи каът эмнелгени, 240 уруг турар үш ясли-садты болгаш өске-даа чугула тудутларны ажыглалда киргилээн.

Бо трестиң үлетпүр будүрүлгелери кодээ тудугжулардан чыдын калбайн ажылдаан. Бараанның продукция будүрүп үндүрериниң планын 110,1 хуу, продукция сайгарарының планын 122,8 хуу, тудуг кылыр ыяш белеткээрин — 166,9 хуу боттандырган. Эрткен чылдыындан продукция будүрериниң өөлүдези 17,4 хуу, сайгарылганың өөлүдези 28,5 хуу болган.

Чартык чылдың планныг даалгаларын чеднишкиниг күүседириңге № 624 сантехниктиг ажылдар кылыр механизастаан колоннаның хөжудангай ажылдааны багай салдарны чедирген. Ол колонна планын чүгле 93,2 хуу күүсеткен. Оон хөжудангай ажылының ужурунда 585, 586, 463 дугаарлыг мехколонналар керээлиг ажылдар кылырының планнарын чедир күүсетпээн.

Бо чылдың планныг даалгаларын декабрь 25-ке чедир күүседир сорулга салган трестиң тудугжулары ажылының темпизин шапкынчыдып турарлар.

В. МИТРЯШКИН.
«Тыва кодээ тудуг» трестиң нормативтер-шинчилел станциязының начальниги.

САЙЗЫРАҢГАЙ СОЦИАЛИЗМ: АЛЫС УТКАЗЫ, КОЛ-КОЛ

Бистиң чүртүвүста сайзыраңгай социалистиг ниитилел тургустунган дээр дугайында түңнелди СЭКП-ниң XXIV съездизи кылган. Ындыг ниитилелди тургузары — ГДР-ниң, Болгарияның, Венгрияның, Румынияның, Чехословакияның улустарының мурнунда туруп турар дорт сорулга.

Сайзыраңгай социализмниң, оон алыс утказының база төөгү талазы-биле эзлээр черинин дугайында СЭКП-ниң болгаш акы-дуңмалышкы өске-даа партияларның кылган түңнелдери чаа ниитилел тургузуунуң дугайында Маркстың, Энгельстиң болгаш Ленининң өөредиин байдып база хөгжүдүп, сайзыраңгай социализмниң будуш шынарын, кол-кол онзагай шинчилерин болгаш коммунизмче шилчилгениң перспективаларын тодарадыр арганы берип турар.

I

Улуг Октябрь революциязының ырак мурнунда-ла Маркс биле Энгельс капитализмниң буураарының болгаш ону коммунизм-биле солуурунуң, чайлаш чогум эртем ёзугаар үндезилээннер. Тиилелгелиг революцияның база пролетариат диктатуразын бадыткан тургусканың түңнелинде ниитилел шилчилге үезин эрткеш, коммунизмни тудуп турзар, ол хөгжүлде талазы-биле ийи: кудуку (бирги) болгаш дээди (ийиги) чадаларлыг болур деп, олар көргүскеннер. Пролетариатың диктатуразы, шилчилгениң хевирлери кылдыр таарачыннарның «эштелге өнчүүн», «кооперативтиг будүрүлге черлерин» ажыглавышаан, будүрүлгениң чепсек-хереклерлерин ниитилештирерин боттандырар болгаш «будүрүкчүлер ассоциациязының», тодаргайларга, улуг үлетүрге үндезилеп даянган, кижи мөлчүүр чорук деп түве турбас, коллективизм принциптериңге үндезилеттинген ниитилелдің тургустунарынга чедирер деп, олар санааннар.

Маркс биле Энгельстиң айытканы болза коммунизмниң бирги чадазында-ла (тодаргайларга социализм үезинде) будүрүлгениң бүгү чепсек-хереклерлерин ниитилел өнчүзү болдурар чорук будүрүкчү күштериниң чаңгыс аай план ёзугаар хөгжүүрүнге таарымчалыг байдалдарны тургузар, күш-ажылды шуут-ла ниитилелдің шынарлыг болдурар. Ол чорук алызында барып аңгыларның чүгле удурланышкак чоруктарының эвес, харын база ылгалдарының узуткаттынарын; бараан будүрүлгезиниң болгаш өскележин башкалажыр чоруктуң бүрүн узуткаттының чок болгуун; бараан-акша харылзааларының чок ылгалдарының база ниитилел курлавырлардан дорт хандырылгага үндезилеп, «кижи бүрүзүнден — шыдаар шаа-биле, кижи бүрүзүнге — кылган ажылының шаа-биле» деп принцип ёзугаар хуваалданың ботта; ның чоруттунарын хандырар.

Маркс биле Энгельстиң өөредиин барымдаалааш. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарының дуржулгазында даянган, социализм дугайында марксисчи өөредигге кайгамчык улуг салышкынны В. И. Ленин киргген. Бистиң чүртүвүска чаа ниитилелди тургузаарының тодаргай орук-тарын айытпышаан, Ленин оон-биле кады социалистиг тургузуушкунуң бүгү-ле чүрттарга дүрүм ёзугаар болур дыка хөй ниити үүлдерин ажыктаан, ол чорудулга, тустус чадаларлыг болгаш төөкиптериг болбушаан, кадаа Коммунистиг партияга баштаткан ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның мөлчүүкүлерге удур демиселиниң байдалдарынга боттанып дээрзин бүгү тала-биле көргүскен.

Социалистиг будүрүлге дээрге, бир талазында, өбүдүрүлгениң бүгү-ле улуг-улуг чепсек-хереклерлериңе күрүнеңиң эрге-чагырганы» турар, а өске талазында — ниити бүгү улустуң эвес, харын «кооперативтериңе будүрүлге черлери» турар ындыг будүрүлге болур; социализмче шилчилге бараан будүрүлгезин бүрүнү-биле чок кылыытпас деп үүвени В. И. Ленин айытканы. Мында болза бараан, өртек, рынок, бот-орулга-чарылга дээн ышкаш ындыг категориялар тодаргай туруп турар, хуваалда шуут продукт солчулгазынга үндезилеп эвес, харын бараан-акша харылзааларының, садыг-аралчаавың дузазы-биле тургустуар ужурлуг. Социалистиг тургузуушкунуң эн чугула быраларының бирээзи болза хуунуң сонуургалдыг чоруу, материал талазы-биле хууда сонуургал болган турар ужурлуг.

В. И. Ленининиң чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүткени социализмниң марксисчи номналы СЭКП-ге болгаш акыдуңма марксисчи-ленинчи партияларга байыттырыш, тодараттырган, массаларның чүткүдүг чогаадылгазының ачызында амыдырал боон бодараан, делегейниң социалистиг системазының хөгжүлде деңнелиниң талазы-биле дыка ылгалдыг хөй-хөй чүрттарында бадыткаттынып быжыккан боттуг социализмге чедирип келген.

Социалистиг тургузуушкунуң практиказы болза чүгле капитализмден социализмче шилчилгениң дүрүм ёзугаар болур ниити чоруктарының эвес, харын база ниитилелди социалистиг ёзу-биле организастаарының бүгү чүрттарга ниити боон турар принциптериниң барын бадыткан көргүскен. Ол чорук, СЭКП-ниң XXIV съездизинге демдегээни ышкаш, туттунуп тургустунган социализмниң кол-кол шынар шинчилерин улам долузу-биле илередип көргүзер арганы берип турар.

Социализм — капитализмни болгаш капитализм мурнунуң харылзааларын револючу арга-биле солуп кирер ниитилел тургузуу, ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарын хандырып бээрин, кижиниң ниитилелде чаа байдалын хандырып турар бүдүрүлгечи, социал-политиктиг, идеологтуг байдалдарның болгаш харылдааларының системазы боон турар тургузуудур.

Боттуг социализмниң кол-кол шынар демдектери чүде боон турарыл?

Экономика кавызынга ол болза кижини кижи мөлчүүр чорук туруп болбас, социалистиг өнчүүнүң күрүнеңи болгаш кооперативтиг дээр ийи кол хевириңге, холдуң күш-ажыды-биле домейлээрге машиналыг күш-ажыл колдаан рольдуг индустрия талазы-биле сайзыраңгай материал-техниктиг баззага үндезилеп даянган социалистиг будүрүлге-дир. Ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга бараан боон, төөчүдүгелиг планнаттынып турар будүрүлге бараан солчулгазын, бот-орулга-чарылганың принциптерин болгаш ажылдакчыларның хууда материалдыг сонуургалын барымдаалап тургустунуп, а кылган ажылын барымдаалаар хуваалда бараан-акша харылзааларын ажыглаары-биле боттанып турар.

Социал-политиктиг кавыга социализм болза: мөлчүкчү аңгылар болгаш аңгыларның эптеш чок чоруктары чок, ниити социалистиг будуштуг аңгылар болгаш аңгы бөлүктери бар; ажылчын аңгыга болгаш оон марксисчи-ленинчи партиязынга удурттурган ажылчы чоннарның эрге-чагыргазы туруп турар, үндезин ниитилел айтырыгларын шиитпирлээриңе массаларның демократтыг киржилгезин турар—ындыг үүлдер-биле тодараттынып турар-дыр.

Медерелдің кавызын ап көөрге, социализм үезинде марксисчи-ленинчи идеологияның тергиделги, культураның эң чугула чаалап алышкынларын ажылчы чоннарның кежик кылдыр четтирип турары, ниитилелде колдективизм ёзузунуң, моральдыг, бедик идеалдарның бадыткаттынганы илдец боон турар.

Социализмниң бо ниити алыс утказы чүрт бүрүзүнде илереп үнүүшкүнүнүң болгаш организастаттынысы шкынының талазы-биле эргкен төөгүлүг хөгжүлдеден, иштики болгаш даштыкы байдалдарның каттышкан түңнинден тодарап турар хууда онзагай үүлдерлиг болуру чугаажок.

2

Социалистиг тургузуушкунуң чадалары бүгү-ле чүрттарга бодунуң шынар шинчизиниң болгаш үе-хуусаазының талазы-биле мырыңай бир дөмей боон шыдавас. Ол черле билдиңгир. Чүрт бүрүзү социализм тургузуушкунунуң талазы-биле өске чүрттарныыңга домейлешпес социал-экономиктиг баштайгы белеткелдерлиг, аңгы-аңгы чүрттарның хөгжүлдезиниң делегей талазы-биле байдалдары база дөмей эвес болурла болгай. Ынчангаш маңаа ниити болгаш онзагай үүлдерни, тодаргайларга, төөгүлүг хөгжүлденің ниити, бүгү чүрттарга мөзүжээн үелерин, чадаларын болгаш кызыгаарларын-даа, чүрттарның чүгле боттарынга тус-тус таарышкан онзагай ылгалдыг тепкиштерин-даа көөрү базала чугула.

Капитализмден социализмче шилчилге үеви — бо болза пролетариат диктатуразының үезинде чоруттунар чидиг аңгы демисели боон турда, капитализмни социализм кылдыр револючу ёзу-биле чаартыры боттанып; будүрүлгениң чепсек-хереклерінге хуунуң өнчүзү болгаш оон-биле холбашкан кижини кижи мөлчүүр чорук узуткаттырып; ажыл-агыйның социалистиг системазы бадыткаттынып быжыгып, социализмниң үндезиннери тургустунуп турар ындыг үе болур-дур. Чогуур материал-техниктиг баштайгы белеткелдер, хамыктың мурнунда машиналыг улуг индустрия бар турда, экономикага шилчилге үези хоорайга болгаш кодээге социалистиг будүрүлге харылзааларының тиилелгези-биле боттанып доосту бээр.

Социал-экономиктиг хөгжүлденің чадазы боон социализм шилчилге үезинің соондан эгелеп кирер: ол чада болза мөлчүкчү аңгылар узуткаттырган, социалистиг будүрүлге харылзаалары тиилээн, социализмниң негелделерінге дүгжүп турар материал-техниктиг баззаа тургустунган турда, ам эгелээр. Социализмниң үндезиннерниң тургустунары дээрге социалистиг тургузуушкунуң доосту бергени болгаш социализмниң коммунизм боон шуут шилчин киргени ол эвес болур деп үүвени амыдырал көргүскен. Ол болза социализмниң бодунуң үндезиннинг

СОВЕТ-ВЬЕТНАМ КАДЫ КЫЛГАН МЕДЕГЛЕЛ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

ийында принципиалдыг дугуржулга чедип алдынган. Совет Эвилели ВДР-де Совет Эвилелиниң дузазы-биле тургускан улус ажыл-агыйжы тудугларны катап тургузарынга, а ол ыпкаш үлетпүрүүн чаа-чаа бүдүрүлгелерин, оларның-биле кады Сонгу Вьетнамның социалистиг индустриализациязының хөгжүүрүнге дузалыг гидроэнергетиктиг тудугларны кылырынга дузалаарынга беленин сонет тала илереткен. Совет Эвилели 1974 чылда ВДР-те янзы-бүрү үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый дериг-херектелдерин, транспорт түүлдерин, калбак хереглелериң барааннарын чоннуң негелдезин хандырарының болгаш улус ажыл-агыйын катап тургузарының эргенек чугулазын барымдаалап чорудуп бээр.

СЭКП ТК болгаш Совет чазак вьетнам улуска дуза чедиреринин айтырыынга бодунуң чайгылыш чок интернационалчы туружун барымдаалаап база дайынга үрелген улус ажыл-агыйын катап тургузары-биле холбашкан сорулгаларының Вьетнам Демократтыг Республикага чугулазын көргеш, ВДР-ге Совет Эвилелиниң мооң мурнундагы чылдарда экономиктиг хөгжүлде сорулгазынга берип турган чөлилерин төлевес халас дузаламчы кыдыр санаар шиитпирин база хүлээп алган. Талалар чогуур документите ат салган.

Вьетнам тала ол эп-найыралдыг өзүнүң шиитпири дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге болгаш Совет чазакка изиг өөрүп четтиринишкинни илередип, ол шиитпир вьетнам улуска сорук киринчи улуг фактор боон, оларның СЭКП-ге, Совет чазакка болгаш акы-дуңма совет улуска хаңы өөрүп четтиргенин илереткен. Аян-чорук үезинде принципиалдыг дугуржуушкун-биле Совет Эвилелиниң көргүзер дузаламчызы Вьетнам Демократтыг Республикага социализмни моон соңгаар тудуп тургузарынга чугула рольду ойнаар деп вьетнам партия-чазак делегациязы саналып турар.

* * *

ВДР-ниң партия-чазак делегациязының Совет Эвилелиниге аян-чоруу болгаш чугаалажыышкыннарының түңнелдери СЭКП биле ВАЧП-ни, ССРЭ биле ВДР-ниң аразында бузулбас найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам быжыглап, калбартырынга чаа чугула үе-чада болурун ийи тала илередип турар.

Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың чазааның өмүнээзинден эштер Ле Зуан биле Фам Ван Донг олар Совет Эвилелиниң партия-чазак төлөөлерин Вьетнам Демократтыг Республикага албанның ужурунда аянчорук кылып келирин чалаанар. Ол чалалганы өөрүп четтиришкин-биле хүлээп алган. Аян-чорукту кажан кылыр үезин моон соңгаар дугуржуп алыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының доктаамал комиссияларында

Июль 16-да Эвилелдиң Совединин болгаш Национаддар Совединиң план-бюджет, көдээ ажыл-агый талазы-биле, бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиялары ажыл планын ёзугаар ээлчеглиг хурал эрттирген.

Комиссиялар, кежигүү депутаттар чурттуң ажыл-агыйын хөгжүдеринин тоску беш чыл планын күүседири-биле, Палаталар комиссияларының контроль албан-хүлээлгелерининг күүселдези-биле, ССРЭ-ниң хоойлу-дүүмнерин болгаш Дээди Советтиң өске-даа шиитпирлерин боттандырын турары-биле холбашкан чугула айтырыглары чугаалажып көргеннер.

Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң план-бюджет комиссиялары каттышкан хуралга улус ажыл-агыйынга материалдыг курлавырларны камгалалыг чарыдаарын хандырар талазы-биле беш чыл планының даалгаларының күүсеттиниң турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле комитединиң илеткелиниң база депутаттарның белеткел бөлүүнүң удуртукчузу — Эвилелдиң Совединиң план-бюджет комиссиязының даргазының оралакчызы В. Г. Ломоносовтуң дыңнадынының талазы-биле санал-онаал солушкан.

Комиссиялар ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң киргилээн материалдарын анализтеп көрген, ниити-эвилелдиң чамдык план органнарының саналдарын дыңнаан. Ол ышкаш элээн каш үлетпүр бүдүрүлге, организация черлерининг талазы-биле депутаттарның киргилээни боттуг сан-түңнерин хуралга база чугаалажып көрген.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларын ёзугаар айыттынган беш чыл планының онаалдаларын күүседир талазы-биле улуг ажылдың түңнелинде улус ажыл-агыйынга материалдыг курлавырларны ажыглаары улам таарымчалыг апарган болгаш беш чылдың баштайгы ийи чылында кара металл прокадын, оттулар түүлдү, электри энергиязын, цементини, химиктиг болгаш өске-даа материалдарны дыка хөй хемчээлдии-биле камнап алганын комиссиялар демдеглээн. Бо талазы-биле бар четпестерни узуткаар сорулга-биле чогуур ниити-эвилел министерстволарынга болгаш ведомстволарга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге практиктиг сүмелерни комиссиялар белеткээн.

Палаталарның көдээ ажыл-агый талазы-биле комиссияларынга чугаалажып көөрү-биле чаа техниканы чогаадып тургускаш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге ажыглаарынга холбаштыр беш чыл планының онаалдаларының канчаар күүсеттиниң турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү-биле киирген. ССРЭ-ниң Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуунун министерствозунуң, «Союзсельхозтехниканың», өске-даа төп албан черлериниң удуртукчулары көдээ ажыл-агыйны механизастаар талазы-биле улус ажыл-агыйының планын боттандырар дээш министерстволарның, ведомстволарның кылып чорутқан ажылының дугайын комиссияларга дыңнаткан. Депутаттарның белеткел бөлүүнүң удуртукчузу С. И. Манякинин дыңнадын көргеш, киирген материалдарны ыяк чугаалажып, элээн хөй боттуг саналдарын комиссия кежигүннери киргеннер.

Палаталарның кадык камгалал болгаш социал хандырылга талазы-биле комиссияларының хуралынга — хөмүр-даш үлетпүрүнде ажылчыннарның кадыкшылын камгалаар дугайында хоойлуну канчаар боттандырып турарының дугайында айтырыгны көрген. Комиссия даргазы — депутаттарның белеткел бөлүүнүң удуртукчузу Б. Салиеваның, ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрү болгаш Кадык камгалал министерстволарының илеткелдериниң соонда бо айтырыгны комиссиягa шыңгыызы-биле чугаалажып көрген. Депутаттар шахтёрларның кадыкшылын экижидиринче углаган боттуг чугула хемчеглерни ажылдап кылганнар.

Чурттуң иштики суг девискээрлеринге балык курлавырын камгалаар болгаш арбыдадыр дугайында хоойлужудулганы сагып турарын Эвилелдиң Совединин болгаш Национаддар Совединиң бойдус камгалаар талазы-биле комиссиязының хуралынга чугаалашкан. Ол хуралды эрттиреринин мурнунда чер-черге ажыл-херектиг байдалын өөренип көөр улуг ажылды чоруткан. И. А. Ибрагимовка баштаткан. белеткел ажылы чорудар бөлүк депутаттар тус-тус республикаларның, крайларның болгаш областарның аайы-биле хөй материалдарны киирген. ССРЭ-ниң Балык ажыл-агыйы болгаш Кедю ажыл-агыйы министерстволарының илеткелдерин база дыңнаан. Комиссиялар ССРЭ-ге балык курлавырларын камгалаар ажылды экижидирин эргежок чугула демдеглээн, чурттуң балык курлавырын улгаттырар, балык курлавырын камгалаар дугайында барымдаалаттынып турар хоойлужудулганы сайзыраңгайжыдар саналдарны төлевилээн.

Эвилелдиң Совединин болгаш Национаддар Совединиң Мандат комиссияларының хуралдары база болган, анаа үнген депутаттарның орнунга соңгуткан депутаттарның эргелерин хынап көрген.

Комиссияларның хуралдарынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы В. П. Рубен, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының Даргалары А. П. Шитиков, Я. С. Насриддинова, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң хөй-хөй министерстволарының, ведомстволарының удуртукчулары, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң аппарадының харыысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

(СЭТА).

Дөлөгөй бо хүннерде

Конгресске уткуштур

ДЕЛИ. СЭТА-ның корреспондентизи А. АРХИПОВ дамчыткан:

Индияның хөй-ниитизи тайбыңга ынак күштериниң Москвага болур бүгү делегей конгрезинге белеткенирин делгереңгей калбарткан. Ону башкарыкчы индий национал конгресс партиязының Бүгү-индий комитединиң чиргине секретары Чандраджид Ядавка баштаткан Бүгү-индий национал белеткел комитеди удуртып турар. Белеткел комитеди ниитиледдиң түүлбүрү хүрээлеңнериниң 200 ажыг төлөөлекчизин — политиктиг, хөй-ниитинин көскү ажылдакчыларын, бүгү штаттарның парламентилериниң, хоойлужудулга хуралдарының кежигүннерин, Коммунистиг партиянын база ИНК партиянын удуртукчу ажылдакчыларын, профовилелдер, аныяктар ажылдакчыларын эвилелдештирип турар. Белеткел комитединиң шиитпирин өзугаар август-сентябрьда чурттуң бүгү штаттарынга конференциялар болур. Тайбыңга ынак күштерниң Москвага болур бүгү делегей конгрезинге баар индий делегациязының кежигүннерин аңаа соңгуур. Ол ажылдарны тайбың күштериниң ниити-национал конференциязы доозар.

Кадык камгалалынга

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). СЭКП ТК-ның Чиргине секретары Л. И. Брежневтиң АКШ-ка чораанының болгаш ССРЭ биле АКШ-тың удуртукчуларының дээди деңнелге ужуражыышкынының түңнеланде совет-америк харылзаалардың шиитизи-биле эжижээни ажыктыг дем каттыштырын ажылдаарының боттуг хөй-хөй талаларын калбартыр арганы ийи чуртка берип турар.

Кадык камгалалының талазы-биле совет-америк кады ажылдажылганы улам калбартыры кайгамчык перспективаларлыг деп, АКШ-тың кадык камгалал, чырыдыышкын болгаш социал хандырылга министри Каспар Уэйнберджер СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Дем каттыштырын ажылдаарының калбарткан программазынга 1972 чылдың мартта Москвага ат салганының соонда ийи чурттуң бөлүк эртемденнери түрек-дамыр болгаш рак аарыгларын шинчилээр, эмнээр база долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле ылавылаадыг планнарны белеткээн.

Эртемденнерин болгаш тускай эртемниглерин, эмнер аймаан, информациязын калбаа-биле солчуруп ол программада айыткан. Эмнелге черлеринге болгаш лабораторияларга шинчилел ажылдарын кады чорударга кадык камгалалының талазы-биле чугула айтырыгларны шиитпирлээринге ажыглаар барымдаалары бээри ажыктыг болур деп, министр оон ыңай чугаалаан.

БЕРЛИН. Тайбыңның болгаш аныяктар найыралының туктары ол хоорайга удавас киский бээр. Герман-Демократтыг Республиканың найысылалы X Бүгү-делегей фестивалын эрттиреринге белеткенип турар. Кудумчулар, шөлдер байыраалдыг шинчи кир шиметтинген.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ЧАЗАЛГАНЫ ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Бо сан-хөө чылында даштыкы күрүнелерге экономика дузаламчызын көргүзер акталандырышкыннар дугайында хоойлуга сенат кежигүнү К. Крейстиң киирер деп саналдаан чазалгазы бар. Лаоска, Камбоджага болгаш Танландыга «даштыкы күрүнелерниң чепсектиг күштериниң шериг-житкен ийикпе кезик-чамдык чергелии-биле шериг-житкен кандыг-даа хемчеглер алыр ажыл чорударын Каттышкан Штаттарның шуут азы сылдаглаашкынның акталандырарын хоруур» деп ол чазалгада айыткан. Чазалганың авторунуң чугаалап турарын өзугаар алырга, ук чазалга августун 15-тен ыңай Камбоджаны бомбалаарынга Сайгоннуң шериг-агаар күштерин ажыглаар арганы Каттышкан Штаттарга бербес угланыышкыныг. Америк конгресстиң сенадының даштыкы херектер комиссиязы ол чазалганы чүүлдүг деп көрген.

Каттышкан Штаттар августун 15-тен ыңай Мурнуу-Чөөн Азияга хамыктың мурнунда Камбоджаны бомбалаар дайын чорудулгаларын акталандырарын сөкседир деп айыткан хоойлу төлевилелин конгресс моон мурнунда-ла бадылаан, АКШ-тың президентизи ол хоойлу төлевилелинге ат салган.

Ам-даа чөрчүп үревишаан

ХАНОЙ. (СЭТА). Парлалганың хосталга агентилелинин дыңнадын турарын өзугаар алырга, сайгон шериглери Вьетнам талазы-биле париж дугуржулгазын чөрчүп үрээрин үргүлчүлеп турар. Сайгон шериглерининг салбырлары сөөлгү неделянын дургузунда ужар түүлге, танкыларга болгаш аар артиллерияга деткидип алган, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның контролюнда турар хөй-хөй мурнуу-вьетнам можуларның девискээрлерин эжелеп алыксаан оралдажыышкыннарны чаңгыс эвес удаа кылып келген. Ындыг оралдажыышкыннар ортаа штаттың чамдык девискээрлеринге, Сайгоннуң соңгу талазынга болган Меконг хемнин унунга болган. Патриотчу күштерниң кезектери биле сайгон администрациязының шериг кезектериниң аразынга дайылдажыышкыннары Сайгондан 170 километр мурнуубарының талада Тионгтхиен можуга болган. МВР-ниң Революстуг түр чазааның контрольдап турар девискээрлеринче сайгон шериглериниң халдаан дугайында дыңнадыглар Сайгондан соңгу талада Биньзыонг можудан база кээп турар.

Ийи таланың каттышкан шериг комиссиязында МВР-ниң Революстуг түр чазааның делегациязының төлөөлекчизи Мурнуу Вьетнамга улустар аразының контроль болгаш хайгаарал комиссиязының даргазынга дыңнадыг чоруткаш, мурнуу-вьетнам Куангнам, Митхо можуларда боон турар дайылдажыышкыннарның чылдагааннарын ылап хынап көөрүн негээн, аңаа сөөлгү үеде сайгон администрациязының буруузу-биле уржуктуг дайылдажыышкыннар база болган деп айыткан.

Ол дайылдажыышкыннарның чылдагааннарын улустар аразының контроль болгаш хайгаарал комиссиязының төлөөлекчилериниң хынап көөрүн сайгон администрациязы амдыгаа чедир боогдан турар деп, МВР-ниң Революстуг түр чазааның делегациязының төлөөлекчизи оон ыңай база айыткан. Ындыг болганда сайгон талазы Вьетнамга хамаарышкан париж дугуржулгазын чөрчүп үреп турар үүлгедиглериниң актыларын чажырар оралдажыышкынны өжегөөр кылып турар деп дыңнадыгда демдеглээн.

Аалчыларны манап турар

БЕРЛИН. (СЭТА). Аныяктарның болгаш студентилериниң X Бүгү-делегей фестивалының ажыттынарынга чедир үр эвес үе арткан. Ынчан Берлин стадионнуң ногаан шөлүнге 140 чурттарның төлөөлери үнер. ГДР-ниң найысылалы байыр шинчи кир шиметтинген. Чер кырының беш дивин көргүскен беш бүрүлүг чечек — фестивальдың демдээн чер болганында көрүп болур. Берлинниң кудумчуларында түме-сая чечектерни олурткан. Фестивальдың киржикчилери чуттаар черлерде чаа-чаа чечектерни тараан.

ГДР-ниң күрүне туктарын, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң кызыл туктарын бүдүрүлге, албан черлериниң болгаш чурталганың бажыңнарында аскылаан, кинскип турар. Чоокку хүннерде Берлинге кээп эгелээр аныяктарга—бүгү диптериң чалыы назызының төлөөлекчилериниге делегейниң дыка хөй дыдарынга бижээн транспарантылар байыр чедирип турар. Найысылалдың ажылчы чоннарының, ылаңгыя Хостут немец аныяктар эвилелиниң кежигүннериниң чедишкиннериниң дугайын, оларның боттарының хүлээлгелерин күүсеткениниң дугайын, делгиирлер болгаш плакаттар көргүзүп турар.

Чаа-чаа кварталдарны, майгын хоорайларны, метронуң чаа шугумун, он-он кафелерни, чемненир черлерни кылган.

Фестивальды радиога болгаш телевидениега калбаа-биле чыыдар.

Фестивальдың найысылалы аалчыларны манап турар.

Америк хамаатыга шаңнал

Америк хамааты Барл Брэмхоллга совет Кызыл Крестин дээди шанналы—«Хүндүлел демдээн» июль 16-да тывыскан. Оон ады-биле холбашкан —хүндүлүг болгаш калбаа-биле сураглыг төөгү бар. Хамаатты дайынның чылдарында Петроградтың хөй уругларын Уралга чедире бээрге, олар Колчактың эжелээн девискээринге берге байдалга таварышкан. Анаа турган 800 хире уругну америк Кызыл Крестиң төлөөлекчилери камгалаар дээш боттарының хайгааралынга хүлээп алган. Оларга дуза чедиреринге болгаш уругларны Петроградка эгидип бээринге америк хамааты Б. Брэмхолл идепкейлиг киришкен.

Оон бээр бежен ажыг чыл арткан. «Петроградтың уругларын колониязының шаанда доруктуруп каан уруглары чоранаар ам Барл Брэмхоллбиле ужуражыр дээш Кызыл Крест ниитилелиниң баштаар черинин күүскомунга келген. ССРЭ-ниң Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык Ай ниитилелдеринин эвилелинин күүскомунун даргазы Н. В. Троян аалчыта ол шанналды тыпсып тура, ийи чурттун ук ниитилелдеринин найыралдыг харылзаалары, ажылынчы дем каттыштырын ажылдаары улам быжыгар деп бүзүрелдиин илергейлээн.

(СЭТА).

Чаа чөңгээ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң реаксылыг идегеттери чаа чөңгээлиг үүлгедиишкинни кылган. «Патриа и либертад» дээр фашистиг организацияның болгаш «Ролланда матус» дээр национал партиянын чепсегленген отрядтарының терроржулары Виньа-дель Мар хоорайга вице-адмирал Иемаэль Уэрттин хууда бажыныынче болгаш элээн каш санныг шериг-далай офицерлериниң өг-бүлелери-биле кады чурттап турар хөй каът ийи бажыныынче частыр түүлдерни киир октаан. Оон түңнелинде бажыннар улуг каража-когаралга таварышкан.

Чили чазак шериг-далай күштериниң төлөөлекчилериниче халдаашкынны ыяк истеп эгелээн.

КОЛОНИЗАТОРЛАРНЫҢ ҮҮЛГЕДИГЛЕРИН СОКСАДЫР

ЛОНДОН. (СЭТА). Чайык чаъстап турааа-даа, муң-муң кижидер Португалияның эжелекчи шериглериниң Мозамбикте массалыы-биле чон кырып турарынга болгаш Португалияның премьер-министри Каэтанунуң Англияда аян-чорук кылып барганынга удурланыышкынны медеглээр дээш кудумчуларже үнген. Англияның найысылалынга ындыг улуг чыскаал бо чоокта болбаан.

Чыскаалдың эң көскү лозуңнары «Португалияның фашистиг ёзу-чуруму-биле сүлчээлежирин соксадыр!», «Каэтану, чана бер!»—деп негелделер болган.

Каэтанунуң Англияда барганы Португалияның фашистиг ёзу-чуруму консерваторлар чазааның деткин турарын хөреченип турар деп, машина тудугжуларының профовилелкүүскомунуң кежигүнү Боб Райт демдеглээн.

ҮЕ-ЧАДАЛАРЫ

ге, тодаргайлаарга социалистиг бүдүрүлге харылзааларының болгаш оон-биле холбашкан социализм дүрүмнериниң болгаш принциптериниң үндезининге хөгжүп эгелээни ол болур. Социализм — кыска үеде эрте бээр үе-чада эвес, харын боду хуузунда чадаларлыг төөгү талазы-биле үр үүгүлүүлелдиг үе-чада болурдур.

Сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң тургустуларының үе-чадазы болза социализм чадазының эге баштайгы кезээн хаара тудуп турар. Шилчилге үезиниң доозулганындан эгелээш, ол үе-чада болза сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң туттунун тургустунары-биле доостур.

Социализмниң үндезиннерин тургузуп алыры социализмниң чадазын ажыдып эгелээр болзажок, ол болза социализмниң коммунизм бооп шилчип киргени ол болур байтыгай, харын сайзыраңгай социализм болганы ол бооп-даа шыдавас. Ниитилел социализмниң үндезиннерин тургускаш, шилчилге үезин дамчып эрте берген турар душтa, социализм үүгле тиилээн боор туржук, ам-даа быжыкпаан турар-ла болгай: социал-экономиктиг талага узуткаттырган, ынчанмыже идей-политиктиг кавыда боттарының бүгү түрүштарын доозазын чидиривитпээн, чылча бердирген мөлчүкчү аңгыларның ажык болгаш чажыт удурланыышкыны ынчан амдаа үзүлбээн турар.

Социалистиг чаа ниитилел үүгле чап-чаа хевиржин тургустунган, оон үндезиннери үүгле тургустунуп келген. олар оон улам быжыгар ужурлуг, социализм бодунуң дайзыннарын ниитилел амыдыралының бүгү кавыларына ам-даа тиилеп үнер ужурлуг деп үүвениң тайлымыбиле, социализмнің бүрүн тиилелгези чедип алдынмаан дөрезинде пролетариат диктатуразы бүгү улустуң эргечагыргазы кылдыр үүгле чоорту хуулар апаар-дыр. Ынчанмыже бодунуң иштики дайзыннарын, оларның уржук-салдарын социализмниң бүрүн ажып тиилээр чоруу социал-аңгылар харылзааларының хөгжүлдезинде чугула кызыгаар бооп тураажок, боду чайгаар ам-даа сайзыраңгай социализм бооп шыдавас. Ниитилел социализмниң үндезиннерин тургускаш, шилчилге үезин дамчып эрте берген турар душтa, социализм үүгле тиилээн боор туржук, ам-даа быжыкпаан турар-ла болгай: социал-экономиктиг талага узуткаттырган, ынчанмыже идей-политиктиг кавыда боттарының бүгү түрүштарын доозазын чидиривитпээн, чылына социализмге мөзүржүүр дүрүмнериниң болгаш принциптериниң хөделип мандыырына ажык деңгемни хандырын болгу дег, шак ындыг деңнели эргежок чугула.

Сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң үе-чадазы болза сайзыраңгай социализмниң кол-кол шынар-демдектери хевирлеттинип тургустуна берген, социалистиг ниитилелдиң бүгү талалыг сайзыраңгайжылгазы хандыртынып, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары калбарын турар ындыг байдалдарда эгелээр.

Совет Эвилели ам чогумна ол сорулгаларны шиитпирлеп турар деп үүвени партияның XXIV съездизи демдеглээн болгай. Капитализмден социализмче шилчилге үези ССРЭ-ге дайын мурнунда-ла доозулган, ол чорук үжен чылдарның ийини чартыында социалистиг ниитилел харылзааларының пуут туттуп каттыжары, социализмниң объективтиг дүрүмнериниң болгаш принциптериниң хөделиишкининиң долу чаагайы, оон бүгү-ле: материалдыг, социал-политиктиг, угаан-бодал талаларының аайлажып таарышкан хөгжүлдези болур.

Ол үе-чадада социалистиг ниитилелдиң янзы-бүрү талаларының аайлажып таарышкан хөгжүлдези дээрге төрүлдээлер, бергелер болгаш кызыы черлер, шиитпирлеттинмээн айтырыглар турбас дээни черле ол эвес-тир. Сайзыраңгай социализм ол айтырыгларны улам-на чедишкиниг шиитпирлээр арганы берип турар, үүгле дизе шиитилел ук үе-чадада ону шиитпирлээр эргежок чугула бүгү-ле чепсектелиг.

Бистиң чуртувуска «коммунизмниң бирги чадазы, социализм колдуунда боттанган» турган 30 чылдарның ийини чартыындан эгелээш, сайзыраңгай социализмниң үе-чадазынче ССРЭ-ниң киргениниң дугайында түңнелди СЭКП-ниң XXIV съездизинин кылганы 70 чылдарның эгезинче чедир совет ниитилелге кандыг өскерилгелериниң болганын көрүп көрээл.

Ниитилел хөгжүлдезинин үндезини болза материалдыг бүдүрүлге болур. Эрткен он-он чылдарның дургузунда бистиң ниитилелиистиң бүдүрүкчү күштери хемчээн четпес өскен. Чижээ, 1940 чылдыы-биле деңнээргe, ниитилелдиң каттышкан продуктузунуң бүдүрүлгези 8,5 катап улгаткан, национал орулга 9 катаптан ажыр өскен, бүдүрүлгениң кол фондулары 8 катаптан ажыр өскен. Бөгүн Совет Эвилели күүчүлүг хөй адырааргыг индустриялыг, социалистиг улуг кодээ ажыл-агыйлыг, мергежээн кадрларлыг; совет экономика мурнакчы эртемге даянып, эртем-техниктиг революцияның эң чаа чедишкиннерин бүдүрүлгеге улам-на калбаа-биле нептередип шиңгээткенинин күсели-биле хөгжүп турар. ССРЭ-ниң экономиказы социалистиг өске чурттарның экономиказы-биле улам-на сырый кооперастаттынган, интеграстажып алган хөгжүп турар.

Совет ниитилелдиң бүдүрүкчү күштериниң дүрген өзүлдези болгаш бедик деңнели социалистиг бүдүрүлге харылзааларының социалистиг ниитилелдиң бүгү экономиктиг системазының хөгжүлдезинге болгаш сайзыраңгайжылгазынга идиг боон турар. Ажыл-агый реформазы аңаа база дыка дөгүм боон турар. Сайзыраңгай социалистиг ниитилел дээрге ниитилелдиң күш-ажылының эң не улуг камналгазын, ниитилелдиң, күш-ажылчы коллективтериниң болгаш тус-тус ажыл-ишчилериниң эргеажыктарының шын холбажылгазын хандырып, социализмте мөзүжээн экономиктиг дүрүмнериниң болгаш принциптериниң, бирги эзлчегде «кижи бүрүзүнден — шыдаар шаа-биле, кижи бүрүзүнге — кылган шаа-биле» деп принциптиң бүрүн илерээрин хандырып турар эки ажылдаар ажыл-агыйжы механизм болгай. Ындыг болбаска бүдүрүлге чедишкиниг хөгжүп, ынчангаш харын ажылчы чоннарның өзүп турар материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин улуу-биле хандырары болдунмас.

Социал-политиктиг, социал-аңгылар кавызында болгаш совет ниитилелдиң тургузуунда илергей бурунгаарлаашкыннар болгулаан. 30 чылдарның төнчүзүнде бистиң чуртувуска ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар чоннуң 34,7 хуузу, колхозчу тараачыннар болгаш кооперастаттынган ус-тывыпчылар 55,5 хуузу боон турган. 1971 чылда чоннуң 58 хуузу ажылчыннар, 20 хуузу колхозчу тараачыннар, чоннуң оон артыкан кезээ — албан-хаакчылар болгаш интеллигенция апарган.

Ажылчы чоннарның социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви дыка экижээн; нацияларның болгаш улус чоннарның херек кырында деңчоруунга, чечектелиишкининге болгаш чоокшулажылгазынга үндезилээш, социалистиг интернационализмниң суурунга кижилерниң төөгү талазы-биле чаа ниитижилгези — совет улус тургустунуп мандаан. Бир эвес шилчилге үезинде мөлчүкчү аңгыларны чылча базар үүргезин чедишкиниг күүседип турган пролетариат диктатуразының күрүнези бодунуң төөгүлүг хүлээлгезин күүседип дооспушаан турган болза, 60 чылдарны сөөлүүредир ол күрүне Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бодунуң күжеиишкиннерин социалистиг демократияны улам-на бүгү талалыг калбартырынче, хамаатыларның хосталгаларын болгаш эргелерин хандырарынче угландырып турар ниити улусчу күрүне болу берген.

Угаан-бодал кавызынга улуг өскерилгелер база болган. 30 чылдарның төнчүзүнде-ле Совет Эвилелинге культура революциязының чаалаш алышкыннары илергей коскү апарган: бижик билбес чорук узуткаттынган, социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг культура хөгжөн, социализмге бердинген интеллигенция хевирлеттинин тургустунуп келген турган. Ынчаарга ам ажылчы чоннуң үштүң ийи хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг апарган, совет эртем делегей бедиктеринче шылгарап үнген, хөй национал совет литература болгаш уран үүгүл чедишкиниг хөгжүп турар, совет ниитилелдиң угаан-бодал амыдыралы чаа шынар шинчилерлиг апарган-дыр.

Бистиң чуртувустуң алдархүндүзү, делегей хөгжүлдезиниң херектеринге оон салдары өзүп, быжыга берген. Совет Эвилелиниң, социалистиг дем-каттыштырылгазы н ы ң өске-даа чурттарының тайбыңга ынакшыдыг даштыкы политиказы делегей байдалында маңнайлыг чаагай деп-шилгелериниң эң чугула фактору болу берген. ССРЭ-ниң бистиң социалистиг тургузуустуң алыс бүдүжүнден дөс ап үнген ленинчи даштыкы политиктиг угланыышкыны бүгү улустарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга таарыжып турар.

* * *

Ам бистиң чуртувус социалистиг ниитилелди бүгү тала-биле сайзыраңгайжыдарының, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының сорулгаларын шиитпирлеп турар болгай. Социализмниң сайзыраңгайжылгазы болза коммунизмче бурунгаарлаашкын болур, а сайзыраңгай социализмниң боду — коммунистиг ниитилелче орукта эң чугула бедик ол.

А. БУТЕНКО,
философия эртемниниң доктору, профессор.

АМДАН БЕЛЕТКЕНИР

Аңныыр сезонунга уткуштур

Тыва республиканың аңныыр-тывыш болгаш белеткел организациялары тывыш ажылын организастаарынга болгаш ону хөгжүдеринге чылдың-на 100 мун рубльдө чарыгдап турар. Аңныыр-тывыш девискээрлеринге чаа оруктарны, кожаларны кылып, ончулар чурттаар бажыңнарны тудуп, эрги бажыңчыгаштарны септеп, аң кежи арыглап болбаазырадыр дериглерни чедирип белеткээр болгаш оон өске-даа ажылдарны организастаарынга база эвээш эвес чарыгдалдарны үйлүрүп турар.

Бо чылдың бирги чартынын сап-түүннерин өзугаар алырга, аңныыр-тывыш сезонунга белеткел багай эвес байдалдыг. Амгы үеде күрүнеңи аңныыр-тывыш эргелелиниң ажыл-агыйларында, респотребсоюзтуң шугумунда 600 хире анчылар ховар, чурттаар бажыңнар туттунгулаан. Районнарда тургускай аңныыр-тывыш ажыл-агыйларында анчы бригадаларны оларның олча-тывыжын ажыглаар машина-техника-биле база хандырган. Ырак тайгасыннар чедип, алырынга вертолеттарны база ажыглап турар.

Анчы кижиниң ажыл-ижинче сагыш, салыышкын, ону өөк-чемзек, дериг-херекселдер-биле чепсеглөөри сөөлгү чылдарда элээн экижээн. Ол бүгү сагыш салыышкыннар анчыларның олча-омактыг келиринге улуг идиглиг болуп келген. Тываның анчылары эрткен 28 чылдарның дургузунда 13 миллион ажыг рубльдүң үнелиг өлүүн күрүнеге дужааган. Оон иштинде 130 муң хире ишиг болгаш 8 миллион длин кежи бар.

Эрткен 1972 чылдың аңныыр сезону агаар-бойдустуң болгаш аңныыр тывыжының талазы-биле Тываның анчыларынга бергелерни таварштырган. Тайга-сыннарда аңнардан ылангыя лиин койчуг ховар болган. Оон түннелинде аң кежи садып алырының планының күүселдезе үүтле 57,1 хуу болган. Ол планны респотребсоюзтуң организациялары 63,0 хуу, аңныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелели 47,4 хуу күүсеткен. Респотребсоюзтуң аң өстүрер ажыл-агыйы күрүнеге 330 мун рубльлин өлүүн дужаагаш, чыл планын 101 хуу күүселдирин чедип алган.

Күрүне планының күүсеттинмейн баргавының ужуру болза аңныыр-тывыш ажылын шын организаставайн, белеткел четкизиниң хуваалдазын шын чорутпаанында болган.

Респотребсоюзтуң баштаар чери, ол ышкаш аңныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелели сөөлгү каш чылларда анчыларның хүрөөлөрүн өстүрүп, аныяк анчыларны немей өөредип алырынче сагыш салбаан. Оон түннелинде аңнарны какпа, дузак, маспак-биле тудуп өлүрериниң уран аргалары долузу-биле ажыглаттынмаан.

Чамдык черлерниң анчылары хар эвээш, чуга болурунга идеген, колдуунда үүтле боо-биле аңнаарынга идегелди салган. Какпалаар болгаш өске-даа аргаларны ажыглаарын бистин республиканың ажыл-агыйлары чыдын калган арга деп санап турары шын эвес.

Эрткен чылда Бай-Тайганың, Барыын-Хемчиктиң болгаш Сүт-Хөлдүң девискээрлеринде өлүк хүлээп алыр пунктуларны четчир санныг кылдыр организаставаан. Оон ужурунда ылангыя аныяк анчылар өлүрген аңнарының кештерин күрүнеге дужаар арга чок болганындан колдуунда хуу кижилерге аар-даа, чиик-даа өртектерге саткылап турганы хөйү-биле илерээн.

Чамдык районнарда белеткел организациялары кереө чарын алгаш, үр үеде аңнаар тус-тус кижилерге болгаш бригадаларга чурттаар бажыңнарны таарымчалыг кылдыр тудуп бээринче багай сагыш салганын база демдеглээр ужурлуг бис. Ол ышкаш тайгада анчыларның бажыңнарынга радиону азы приемниктерни киирип бээри база болдунмайн турар.

Үр хуусаалыг аңнаар сорулалыры чедимче чок болган. Эрткен чылдың сезонунда хар улуг, агаар-бойдустуң байдалы берге турза-даа Сыстыг-Хемде күрүненің аңныыр-тывыш ажыл-агыйы планын 100,3 хуу күүсеткен.

Ам тус-тус анчыларның агаар-бойдустуң байдалы багай, хар-чам улуг-даа чылларда хөй тывыштыг кээп турарының чамдык чижектери-биле танылып көрөөлүцер.

Каа-Хем районда коопаныыр ажыл-агыйының анчылары Петр, Павел, Аким Болтуговтар алышкылар сезон бүрүзүнде олчалыг кээрлер. Олар эрткен чылын алган планнарын барык ийи ажыг катап ажыр күүсеттиг, 2813 рубльдиг эки шынарлыг өлүүн белеткел черинге дужааганнар. Тожуда коопаныыр-тывыш ажыл-агыйының анчылары Ак Мыжылай, Ак Шүүрге планын база ажыр күүсеткен, 1323 рубльдиг өлүүн дужааганнар. Ында анчы А. И. Бабушкин 1656 рубльдиг өлүүн дужаан, бодунун планын 4 катап ажыр күүсеткен. Ол ышкаш аргадуржулгалыг өлбек олчалыг келир өске-даа анчыларны хөйү-биле адап болур.

Тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылында аңныыр-тывыш планын чедишкиннинг күүселдирин республиканың аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелели болгаш респотребсоюзтуң баштаар чери хандырар ужурлуг. Районнарда аңныыр-ажыл-агыйларының удуртукчулары, туслай эртемниглер олуттай, шүүшпеп байдалдан үштүнүп, бар аргаларны, бүлүүлгенин курлавырларын долу ажыглаарынче мөөнөөр хүлээлгелиг. Хамыктың мурнунда бо чайты хүннерде аң кежин аштап арыглаар болгаш ону хүлээп алыр материал-техниктиг баазаларны тургузуп, тайга-сыннарга анчылар ховар бажыңчыгаштарны немей тудуп, эргилерин чаарты септеп чурумчудары, аңнар тударынга ажыглаар янзы-бүрү хевирниг дериг-херекселдерин четчелеп, боочепсекти, өөк-чемзекти, аңчем аймаав, аңт-хөлдү, транспортту баш удур белеткээри чугула. Аңнаашкынче үнер мурнунда тайгаларже үнүп, тывыш ажылының баштайгы шенелде хайгааралын чорудары албан. Чер-черге анчыларның слёттарын, хуралдарын эрттирип, аңаа эрткен чылдың түүнелдерин үйлүрүп, планнар, хүлээлгелериниң күүсеттинмээниниң чылдагааннарын, тодарадыр херек.

Республиканың мурнакчы анчыларының дуржулгазын бүгү анчыларга чедирип, хөй олчалыг келириниң талазы-биле чарыштыг бригадалар, анчылар ортузунга кадбартырын, оон түүнелдерин доктаамал үйлүрүп боттандырын, мактал-шаңналдарны бээрин бо чылын улам экижидери чугула.

Районнарда көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш оон шынарын хынаарын боттандырар күрүне инспекциялары аңныыр ажылын доктаамал хынап, белеткел пунктуларының ажылдакчыларынга өлүк хүлээп алыр талазы-биле боттуг дузаны чедирип, аңныыр тывыш организациялары-биле сырый харылзаалыг ажылдаары эргежок чугула.

М. МАРКИН.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шынарын хынаарының талазы-биле Тыва АССР-де күрүне инспектору.

ЧҮТКҮЛДҮГ ЭМЧИ...

Ф. В. Ховалыг Чадаана хоорайда район эмнелгезинин иштини аарыглар эмчизи. Фаина Борбай-ооловна аарыг кижилерге кичээнгейлиг, аарыгны шын танып илередир дээш бүгү билиин, күжүн харамнанмайн ажылдап турар, чүтүлдүг эмчи деп, оон дугайында чон чылыг сестерни чугаалап турар. Ол хамаарышкан ажылынга кызыман болуру-биле кады коллективтиң хөй-ниитки ажылдарынга база идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: Фаина Ховалыг.
А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

САГЛЫ КЫЗЫ

Саарыглап бадып чыдар
Саглы хемге
Чараш уруг эртен эрте
суглап келир.
Чалгыглар аа амыраан дег
кыланнажыр,
Салгын эстеп, кара чаъшты
суйбап ойнаар.
Шак ол кысты үр-де
топтап оруксаам кээр,
Шаанга киир-ле сеткилхераам хөлзеп дойлур.
Хүрен арны хүлүмзүреп
кестүп кээрге,
Күжүр чүраам ындынналып, улам согар.
Болганчок-ла бодалымга
чүүп чоруур
Күзелимниң ыры болган
чаражымның
Боду чаагаар сөглеп келир
ынакшылын
Хүннүң чаагай экизинде
дыннай бээр мен.
Өөр чарык тайгалардан
чыып алган
Чөлзөп өнүг чечектерим
сунарымга,
— Четтирдим!— дээш, чүраан орта тудар боор сен:
Өлчей кежим чүдеп күштүг кыштыгар боор.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Кижи болгаш оон херээ

ӨӨРҮШКҮ БОЗАГАДАН ЭГЕЛЭЭР

Ону кым-даа албадаваан, харын-даа чамдык эштери чазай-сургаарын орландажыр турганнар. Чигаанишкиннер база-ла эвээш эвес турган, үүте дээрге боду архитекторлуг колхоз азы совхоз чуртта барык чок. Көдээ суурларның перспективтиг чаартылга тудуун улуг институттар планнаар практика бар. Ынчаарга Лун Паулович 1965 чылда Эстониянның «Кайю» колхозунга архитекторлап ажылдап кирген.

...Бажын иштинин эт-севин чудурген машиналар дев черде туткан хөй каът бажынче шуужуп-чоруп-ла тур. Ол чаа бажың ыраатан-на чиик шиник кылдыр көстүр: оон кирер эжиктериниң делгем чадалар дистинин баткаш, эштар суглуг улуг бассейнге чедирип келир. Бажынны туйбу, даш, ыяш болгаш өске-даа тудуг материалдары-биле аралаштыр туткан, ынчангаш ол чиик ышкаш кылдыр сагындырар, чоогунда чаттылып чоруткан ажык ойнактар, сырый эзимвер-биле кончуг-ла таарыжы берген.

Тудуу доозулган чурттала бажыны ону чогаадып шыйган кижиге улуг шылгалда: чурттакчыларга ол таарымчадыг бе азы кандыгыл дээрзи дораан билдиие бээр. Хоорайда чурттаан, ажылдап орар архитектор ону ол дораан дыннап четтикпес, а мында кады чурттаан, орар колхозчулар ол дугайын дораан чугаалап чедип келирлер болгай. Бо бүгү бодалдар Паулович-ниин сеткилин доюлдуруп турган, колхоз даргазы Лембит Арронун чедип келгенин безин эскербээн.

— Чүл мон, дүвүрексеп турсен бе?—деп, даргаа баштактаанган.

— Ийе, улуска таарымча чок болаа хай болганы ол.

— Ол чүү дээрин ол. Колхозчуларывыстың өөрүшкүманнайын көрдеп. Өөрүшкү бозагадан эгелээр деп үүе ол тур. Ырак хуторлардан бо хире хөй өг-бүлеени колхоз төнүче көжүрүп алыр деп үүе аная айтыыр эвес, архитектор. Чаа квартира алган улуузуга барып байыр чедирип каалы—дээш, колхоз даргазы архитекторун шуут үзээлеп алгаш зорупкан.

Колхозчуларының өөрүшкүзү шынап-ла деңнээр үүе чок ышкаш кылдыр сагындырган. Четтирдиис дээш кижи бүрүзү хол тудар, артында-ла салаалар дарыылыг апарган. Көшкен кижилерни шуптузун эргээш, даштыгаа үнүп келгеннер.

— Дараазында улуг бажынны моон бир янзы кылдыр төлевилеп чогаатсымза кандыг ирги — деп, демги өөрүшкүге алыскан архитектор даргазындан айтырган.

— Ынчаймайн канчаар. Ийис уруг дег дөмей бажынларны биске херээ үүг боор. Чонувуска таарымчалыг, эптиг болгаш хөй чылларда ажыглаттынар бажыннар тудуглар биске херек болгай. А фермавыс төлевилели кайы хире апаазы.

— Дооступ тур. Дүүн соонда ону баштаар черинің хуралынга чугаалажыр болур бис.

...Колхоз баштай архитектор кижи хүлээп ап турда өске ажыл-агыйларның удуртукчулары база-ла чигзиниг турган. Чангыс кижи үүте күш чедирил, шалының безин эгидин берип шыдаар бе дээш оон-даа өске айтырыглар-ла хөй турган. Каш чыл эрткенде ол айтырыглар шуут дыңналбас апарган, харын-даа дуржулга солчуру, чаа үүвеге өөренип алыры-биле ажыл-агыйлардан аалчылар үзүктелбес кээр апарган.

Келген аалчыларга «Кайю» колхозтуң баштаар черинің даргазы Лембит Арро мынчаар чугаалаар:

— Колхозтуң архитекторлуг болуру каас-кой үүе эвес-тир. Ол дээрге үеним негелдезе апарган. Келген кижи-ле архитекторнуң чылда шалыңы кайы хире ирги деп айтырар боор үүе. Ол хей айтыыр. Санап көрээлиңер: бистер тудугга чылда-ла 400 мун ажыг рубльди чарыгдап турар бис. Бир объектинин төлевилелин кылдыртырывыска 4—5 мун рубль боор, а архитекторувустуң шалыңы чылда 3 мун хире рубль, оон безин бир мун рубль камнаттынар, а тудар объектилериис он—он беш ажа бээр-ле болгай. Хамык үжүр ында эвес, бистиң архитекторувус төлевилелда дүрген болгаш шынарлыг кылып турар.

Бо колхозтуң үлегерин Эстониянның өске-даа ажыл-агыйлары эдерген. Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында ажылдап турар архитекторларның саны өскен. Ол дээрге көдээниң соңнал хөгжүлдезинде чаа чүүлдерниң бирээзи болур.

В. ДОРОШЕНКО.
(СЭТА).

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЗА КАНДЫГЫЛ?

Чоннуң культурлуг дыштанылгазынга холбашкан чүүлдерни «Шынның» арыннарынга удаа-тараа парлап турарын кончуг сонуургап номчуур кижи мен. Бо чылдың июнь бирде үнген «Шын» солунга Николай Шишигиннин «Шыдыраа клувунга чүү хереглиг?» деп чүүлүн номчуп көргеш, ону деткип, бодумнуң саналым илередиксеп тур мен.

Николай Шишигиннин «Бижээн чүүлү черле шын, үүе дээрге шоочалыг шыдыраа клувунга кым баар боор. Чоннуң өртүзүнга хамыктың мурнунда аныяк өскеннің аразында, масса-политиктиг ажылды үргүлүү чорудуп турар бир харыысалгалыг кижини Кызылдың шыдыраа клувунга тургузары чугула.

Бызында Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының билиард залының чанында бир узун стол бар. Аныяктар, кырганнар база пенсионерлер анда шыдыраалап ойнаар. Ол узун столдуң чанында баарга, довурак-доозуннуң кылыны дээрге чум хар-биле дөмей болгай. Ынчангаш ол черге чайгы үеде шыдыраачыларга өг орну хире черни шалалап, ойнаарынга эптиг столдарны, изиг хүн караандан болгаш чаъс-чардан чаглактанып серилен кылыр үе келбээн бе? Мен бодаарымга, Гастелло аттыг паркка солун-дептер номчуур болгаш шыдыраа, шашки ойнаар таарымчалыг черни чонга кылыры чугула.

База бир бичин саналым бар. Гастелло аттыг паркның дыштаныкчыларга бараалгадып турар ыр-шоору кончуг эвээш болгаш чалгааранчыг боор турар. Ырак-узак черлерден келгилээн туристерниң салыр мыңдыг айтырыы бар: «Тываларның хөөмей-сыгыды кайда үүвел?» Шынап-ла, Кызыл болза бистиң өзүп орар чараш хоорайывыс-ла болгай. оон кара чангыс парыгынга тыва ырлар, сыгыт, хөөмей, картыраадан биске — келген ырак чурттуг эш-өөрге кезек-кезектеп салып берип турза, уран чүүлдүн белээ-ле болур ыйнаан!

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

Спорт комитединиң кичээнгейинге

СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлеринде совет кижиниң күш-дамыр кижизидилгезин экижидерин чугулаан айтыкан. Ынчангаш күш-культура болгаш спорт шимчээшкини ажылчы чоннуң моральдыг болгаш угаан-бодал мөзүзүнүң хевирлеттинин тургустунарынга, оон бүгү талалыг сайзыралынга баа бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга идиг берин дээш ону улам ыңай хөгжүдер, массалыг болдурар талазыбиле хемчеглерни ап турар.

Бистиң «Ак-Турут» совхозта күш-культура болгаш спорт ажылы кандыгыл? Спорт шөлү мында дериттинмээн. ГТО-нуң нормаларын шуут дужаавайн турар. Чайгы үеде кандыг-даа спорттуг маргылдаалар болбас апарган. Аныяктар хостуг үе-шагында үүгле волейбол ойнаардан башка чүү-даа кылбайн турар. Суурда баг кагары, кажык адары шуут уттундурган. Ынчангаш совхозтуң спорт комитеди, комсомол организациязы чогуур хемчеглерни алыры чугула.

К. КОМБУ.

Бойдуста кандыг-даа будүмелдер бар болгулаар. Моны шаанда улус «Дээрден дүшнен даш» дижир үүе ийин.
М. САРЫГ-ООЛДУҢ фото-этюду.

ЭРТЕМНИҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ

Соңгу полюстуң дош бөргүнүң кырында ыржым-шыпшыны моторларның дааш-шимээни үрен, солар ужар чүүлүнүң демдээн чураан үш машиналар география карталарында меридианнарның тудушкан черлерининң чөгүнга хонупканындан бээр 25 чылдар эрткен. Ынчан Арктика институдунуң болук эртемденнери орта келгеш. Олар хонган черинин үгшиин ылавылап хынаан, үзөр-би-ле минута эрткен соонда, геофизиктиг хайгааралдарже киришкен.

Бедик широталарның «Север» деп экспедицияларының дуазы-биле Арктиканың чажыттарынче эртемниг хаддаашкынының чаа чадазы ынчаар эгелээн.

Чыл бүрүде, час болургала, белүк эртемденнер болгаш тускай эртемниглер олурткан самолёттар агаарже көлүрүлгеш, Доштуг океанның делгемнеринче талыйтыптар. Бустуучал доштар - кырынга олар бойдустуң болуушкуннарын хайгаарап, «Соңгу полюс» деп станцияларның хоорайжыгаштарын үндезилеп, автоматтыг херекселдерни тургузуп турар. Ол уҗуулуушкуннар Арктикага частын аппас хүннери үүнүп кээриниң эгелээш, полар дүнезинин карацгызы дүшкүже уламчылап кээр.

Амгы үеде Арктикада «Север—25» деп байырлал дугаарлыг экспедиция ажылдап турар. Оон-биле холбаштыр СЭТА-ның көрреспондентизи Арктиканың болгаш Антарктиданың эртем-шинчилел институдунуң директорунуң оралакчызы, билдингир полар шинчээчизи Б. А. Крутских-биле чугаалашкан.

— Эртем шинчилелдериниң хемчээлинің талазы-биле «Север» деп экспедицияларга дөнежир үүе Арктиканың төөгүзүнде чок — деп, эртемден чугаалаан.— Дош кырынга ажылдар барык-ла чыл бүрүде географтыг ажылыышкыннарны кылып турар. Олар Соңгу Доштуг океанның бойдузунуң болгаш физиктиг онза үүлдериниң дугайында бистиң билиглеривиске өзүлүг эргилдени кылган.

Соңгу Доштуг океанның чедери берге черлерин шинчилээриниң талазы-биле совет эртемденнериниң болгаш ужуукчуларының ажылдап кылган мырынай чаа методун экспедициялар боттарының ажылынга ажыглаар. Көжүп чоруур доштар кырынга эртемденнериниң улуг эвес болуктерин аппарып чедирерин ол метод көрүп турар.

Экспедицияларның киржикчилери полар бассейнинин дүзүнде ийи километр хире бедик, суг адаанын сыныарын, терең суглуг онгарларны болгаш чоогаларны ажыткылаан. Сибирьниң соңгу эриктеринде ортудуктардан Канаданың эриктеринде чедир шөйүлген суг адаанда Ломоносов сынын шинчилээни болза бистиң чүс чылдың эң улуг географтыг ажыдыышкыннарының бирээзи болур. Эртемденнерниң ажылдары Доштуг океанның терең черлериниң шынныг картазын делегейге бир-ле дугаарында тургузар арганы берген.

Экспедициялар полар далайында сугнуң болгаш доштарның гидрологтуг хоойлуларын, атмосфераның болгаш океанның бот-боттарынга хамаарылгазын ажыткан. Арктиканың терең черлериниң дош шывыгаарының адаандан өске кайда-даа чок, онза дириг амытаннар хөйү-биле тывыкган.

Делегей практиказында бирле дугаарында далайлар шинчилээринге автоматтыг гидрометеорология станцияларын калбаа-биле ажыглаан эгелээн. Оларның берген медээлери Арктиканың бедик широталарында көжүп чоруур доштарның болгаш агаарның дугайында массалыг информацияның эң чугула болгаш кара чангыс үнер дөзү болуп турар.

Бүгү шинчилелдериниң программазы Заполярный улус ажыл-агыйының практиктиг негелделери-биле, өзүлүг-ла улуг суг оруу апарган Соңгу үүктүн далай оруунга экижиринишкиннерге дузалаары-биле эң сырый холбашкан дээрзин В. А. Крутских демдеглээн.

25 чылдар дургузунда бедик широталарның «Север» деп экспедицияларынга 6000 хире эртемденнер болгаш ужуукчулар киришкен. Бо чылын Арктиканың билдингир хоочун шинчээчилери Н. И. Блинов, И. П. Романов, М. Я. Затонский оларга баштаткан «Север—25» деп экспедицияның ажылдакчылары океанның болгаш атмосфераның бот-боттарынга хамаарылгазының идепкейлиг төптерин шинчилээр талазы-биле комплекстиг программазы күүсеттиринче киришкен.

Н. КОНСТАНТИНОВ.
ЛЕНИНГРАД.

Телевидение

МОСКВАДАН

15.10—**Польшаның телевиденизинің программазы.** 18.00—«Ye». Информастыг программа. ССРЭ-ниң Дээди Соведиинин сессиязында.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.40—**«Болгу-даа дег, болбас-даа дег».** Кино таңылбыры

КЫЗЫЛДАН

19.40—Телемедээлер. 19.55—Чарлаалар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—**«Профессор».** Уранчечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00—**«Делегей панорамазы».** 21.30—**«Эр-хейлер!» Аныяктарга спортчу программа.** 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа. ССРЭ-ниң Дээди Соведиинин сессиязында.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин өзүгаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга эдир булуттаар, чамдык черлерге чаъс чугаалап динмирээр. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дургени секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 18—22, артканнарынга 25—29 градус чылыг болур. Кызылга агаарның температуразы 27—29 градус ийнир.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНОТЕАТРЛАРДА

ИЮЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Кара тажы»** 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **Киночылынды** 11.30 **«Оожургал чок чурттакчы»** 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Хөгжүмнүң үннери»** (2 сериязы катай) 14.40, 17.38, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Ооллар»** 9.00, 10.40, **«Бодунуң туружунда кижи»** 12.20, 14.20, 16.30, 20.30, **«Совет Эвилели—бистер бис»** 18.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Доозазын доюлдуруңаа»** 15.00, **«Парижже испаннар»** 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет турузуут киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2288.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин Ном үнүрер чер, полиграфия болгаш ном садынын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00655.